

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
Krimināltiesisko zinātņu katedra

Bakalaura darbs

Slepkavību kriminoloģiskās izpētes aspekti

Saņemts

_____ katedrā
200__ g. ____.

Sekretāra (-es) paraksts

Pilna laika klātienē
6. semestra studente
Zane Ozola
zo06004

Zinātniskais vadītājs
Doc. Dr. iur. Andrejs Vilks

Rīga, 2009

SATURS

IEVADS	1
I. SLEPKAVĪBAS JĒDZIENA IZPRATNE	2
1. Slepkavības jēdziena krimināltiesiskā izpratne	2
1.1. Slepkavības definīcija.....	2
1.2. Slepkavība Krimināllikumā.....	3
1.3. Slepkavības noziedzīga nodarījuma sastāva analīze	3
2. Slepkavības jēdziens kriminoloģijā.....	5
II. SLEPKAVĪBU KRIMINOLOĢISKĀ IZPĒTE	7
1. Slepkavību kriminoloģiskā klasifikācija	7
2. Slepkavību stāvoklis un tendences	9
3. Slepkavību izdarījušo personu raksturojums.....	12
3.1. Slepkavību izdarījušo personu psiholoģiskās īpašības	13
3.2. Slepkavību izdarījušo personu sociāli demogrāfiskais raksturojums.....	15
3.3. Slepkavību izdarījušo personu sociālā stāvokļa raksturojums	21
4. Upura raksturojums	22
4.1. Upuris	22
4.2. Netiešais upuris	24
III. SLEPKAVĪBU IETEKMĒJOŠIE APSTĀKĻI.....	27
1. Kopējie ietekmējošie apstākļi.....	27
1.1. Sociālie apstākļi.....	27
1.2. Sociāli ekonomiskie apstākļi	32
2. Specifiskie ietekmējošie faktori	33
IV. SLEPKAVĪBU IETEKMĒJOŠO APSTĀKĻU NOVĒRŠANA	36
1. Vispārējie profilaktiskās iedarbības līdzekļi.....	37
2. Specializētie profilaktiskās iedarbības līdzekļi.....	39
3. Individuālie profilaktiskās iedarbības līdzekļi.....	43
4. Institūcijas, kas nodarbojas ar noziedzības novēršanu Latvijā.....	46
KOPSAVILKUMS	49
ANNOTATION.....	52
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS.....	53

IEVADS

Slepkavība ir iespējams viens no senākajiem noziegumu veidiem, daudzās reliģijās un kultūrās sastopams uzskats, ka nogalināt ir nepieļaujami, un šīs normas pārkāpšana ir tikusi sodīta ar bargākajiem soda veidiem. Uzskati par slepkavības nepieļaujamību ir saglabājušies līdz pat mūsdienām un nostiprināti praktiski visu valstu kriminālatbildību regulējošajos normatīvajos aktos.

Lai gan pēdējā laikā nav vērojams krass slepkavību skaita pieaugums (salīdzinājumā ar 2006. gadu tas pat ir samazinājies), tomēr slepkavība ir vienīgais noziedzīgais nodarījums, kas tieši aizskar pašas svarīgākās cilvēka tiesības – tiesības uz dzīvību. Tāpēc zinātniskie pētījumi par slepkavībām vienmēr ir aktuāli, jo to rezultātā ir iespējams izziņāt slepkavību iemeslus un izstrādāt efektīvus novēršanas paņēmienus.

Darba **mērķis** ir apkopot un analizēt pēc iespējas pilnīgāku informāciju par slepkavību kriminoloģiskās izpētes aspektiem.

Mērķa sasniegšanai autore izvirzīja **uzdevumus**:

- 1) iepazīties ar kriminologu pētījumiem, kas veikti par slepkavībām,
- 2) apzināt slepkavību kriminoloģiskās izpētes aspektus,
- 3) noskaidrot slepkavību veicinošos apstākļus,
- 4) apskatīt veidus kā novērst slepkavību veicinošos apstākļus.

Kā darba **hipotēzi** autore pieņēma apgalvojumu, ka slepkavības vēl jo projām ir nepietiekami izpētīts noziedzīgu nodarījumu veids ne tikai Latvijā, bet arī citviet pasaulē.

Darbā izmantotas informācijas iegūšanas metodes:

- 1) dokumentu un statistikas analīzes metode,
- 2) aptaujas metode.

Informācijas apstrādei izmantota:

- 1) vēsturiskā metode,
- 2) salīdzinošā metode,
- 3) loģiskā metode.

Autore darbā ir apskatījusi slepkavību kriminoloģiskās izpētes aspektus. Darbā ar nolūku apskatīta lielākoties ASV kriminoloģijas literatūra, jo ASV vienmēr ir bijusi viena no attīstītākajām valstīm kriminoloģijas jomā, taču autore ņem vērā, ka noziedzības, slepkavību un prevencijas stāvoklis, kāds tas ir ASV pašreiz, nav salīdzināms ar Latvijā valdošajiem apstākļiem. Situācija kāda ASV pastāvēja septiņdesmitajos, astoņdesmitajos un daļēji arī deviņdesmitajos gados ir daudz līdzīgāka Latvijā pastāvošajai situācijai.

I. SLEPKAVĪBAS JĒDZIENA IZPRATNE

1. Slepkavības jēdziena krimināltiesiskā izpratne

1.1. Slepkavības definīcija

Par slepkavību, tāpat kā par citiem noziedzīgajiem nodarījumiem, atsevišķiem cilvēkiem un sociālajām grupām var būt dažādi uzskati, tāpēc nepieciešams definēt slepkavības izpratni, kāda pielietota šajā bakalaura darbā.

Bakalaura darbā ir pielietota likumdevēja izveidotā slepkavības izpratne, kas definēta un nostiprināta *Krimināllikumā*, proti, slepkavība ir citas personas tīša un prettiesiska nonāvēšana.¹

Definīcijā ir iekļauti vairāki nozīmīgi fakti:

- 1) Slepkavībai ir jābūt vērstai pret citu personu. Par nonāvēšanas objektu var būt tikai sveša dzīvība.² Pašnāvība mūsdienu tiesību izpratnē nav slepkavība.
- 2) Tai ir jābūt tīšai, t.i. veiktai ar tiešu nodomu (vainīgais paredz nāves iestāšanos un vēlas to) vai netiešu nodomu (kaut arī sekas nevēlas, tomēr apzināti pieļauj to iestāšanos).
- 3) Tai ir jābūt prettiesiskai. Realizējot paš aizsardzību (nepārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas) vai pildot dienesta pienākumus (nepārkāpjot aizturēšanas nosacījumus) veikta cilvēka nonāvēšana nevar tikt uzskatīta par slepkavību.
- 4) Slepkavība aizskar cilvēka dzīvības intereses. Par sodāmas nonāvēšanas objektu var būt tikai cilvēks. Personu sodīt par citas dzīvas būtnes nonāvēšanu var tikai kā nodarījumu pret īpašumu, tautsaimniecību, vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību. Atšķirībā no citām dzīvām būtnēm cilvēku aizsargā kā pašmērķi, kam vispirms pašam par sevi tiesības uz eksistenci bez jebkādiem ārpus viņa esošiem mērķiem.³ Svarīgi, lai pirms aizskāruma izdarīšanas momenta dzīvība nebūtu izbeigusies, jo līķis nevar būt par nonāvēšanas objektu.⁴

¹ Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. gada 8. jūlijs, Nr. 199/200, 116. pants.

² Mincs P.: Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V. Liholajas komentāriem; Tiesu namu aģentūra, Rīga 2005; 216.lpp.

³ Turpat 214.lpp

⁴ Turpat 216.lpp.

1.2. Slepkavība Krimināllikumā

Slepkavība *Krimināllikumā* regulēta XII. nodaļā (Nonāvēšana) no 116. līdz 122. pantam. Tajos slepkavības iedalītas:

- 1) slepkavība (116. pants)
- 2) slepkavība pastiprinošos apstākļos (117. pants)
- 3) slepkavība sevišķi pastiprinošos apstākļos (118. pants)
- 4) jaundzimuša bērna slepkavība (119. pants)
- 5) slepkavība, kas izdarīta stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī (120. pants)
- 6) slepkavība pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas (121. pants)
- 7) slepkavība pārkāpjot personas aizturēšanas nosacījumus (122. pants)

Krimināllikuma 116., 117. un 118. pantā paredzētie noziedzīgie nodarījumi kvalificējami kā sevišķi smagi noziegumi, 119., 120. un 122. panta 2. daļā paredzētie noziedzīgie nodarījumi kvalificējami kā mazāk smagi noziegumi, bet 121. un 122. panta 1. daļā paredzētie noziedzīgie nodarījumi kvalificējami kā kriminālpārkāpumi.

Tā kā lielākā daļa slepkavību sastāda tieši 116., 117. un 118. pantā paredzētie noziedzīgie nodarījumi, tad bakalaura darba pētījumi vairāk orientēti uz šāda veida slepkavībām.

Latvijā spēkā esošā *Krimināllikuma* slepkavību regulējums ir raksturīgs Austrumeiropas valstīm – tajā ir izdalīti gan kvalificētie, pastiprinātu atbildību paredzošie, slepkavību sastāvi (117., 118. pants), gan privilīģētie, samazinātu atbildību paredzošie, sastāvi (120., 121., 122. pants). Līdzīgs regulējums ir arī Lietuvā, Igaunijā, Polijā, Ukrainā un Krievijā. Turpretī Rietumeiropas un anglosakšu tiesību saimes valstu krimināllikumos lielākoties iekļautas tikai vispārīgas slepkavības definīcijas.

1.3. Slepkavības noziedzīga nodarījuma sastāva analīze

Slepkavība tāpat kā citi noziedzīgi nodarījumi satur četras noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, lai tās vispārīgi analizētu apskatīts, slepkavības definīciju saturošais, *Krimināllikuma* 116. pants.

Slepkavības tiešais **objekts** ir cilvēka dzīvība, jeb ar likumu aizsargātā cilvēka dzīvības interese.⁵

Par cilvēka dzīvības sākuma momentu pieņemts uzskatīt brīdi, kad fizioloģisko dzemdību procesā auglis sāk parādīties no dzemdību ceļiem un atdalīties no mātes miesām, jo tieši ar šo brīdi likumdevējs aizsargā cilvēka dzīvību kā noteiktu sociālu vērtību.⁶

Par dzīvības beigu momentu atzīstama cilvēka bioloģiskā nāve, kad, apstājoties sirdsdarbībai, sākas centrālās nervu sistēmas šūniņu sairšanas neatgriezeniskais process.⁷

Objektīvo pusi raksturo:

- 1) citas personas nonāvēšana (darbība vai bezdarbība),
- 2) ir iestājušās sekas – personas nāve,
- 3) pastāv cēloņsakarība starp nodarījumu un sekām - nāve iestājas nodarījuma (darbības vai bezdarbības) rezultātā.

Par darbību uzskatāma personas apzināta aktīva, kaitīga un prettiesiska uzvedība, ar ko tiek realizēta šīs personas griba, un tā rezultātā tiek izdarīts *Krimināllikumā* paredzēts ar likumu aizsargāto interešu apdraudējums.⁸ Šajā gadījumā apdraudēta personas dzīvība.

Aktīva darbība var izpausties muskuļu spēka (sišana, žņaugšana, pakāršana), ieroču un dažādu priekšmetu (šaujot, durot, sitot), dabas spēku un parādību (uguns, ūdens, zema un augsta temperatūra), paaugstinātas bīstamības avotu (dažādu mehānismu, augstsprieguma strāvas, gāzes indīgu vielu, ķīmikāliju u.tt.) izmantošanā.⁹

Par bezdarbību uzskatāma apzināta personas gribai atbilstoša pasīva, kaitīga un prettiesiska uzvedība, kas izpaudusies noteiktu tiesisku pienākumu neveikšanā, pastāvot reālai iespējai tos veikt, kā rezultātā izdarīts *Krimināllikumā* paredzēts ar likumu aizsargāto interešu apdraudējums.¹⁰ Šajā gadījumā apdraudēta personas dzīvība.

Īsāk sakot, kad personai ir bijis pienākums un iespēja reaģēt un novērst cietušā nāvi, bet tā to nav darījusi.

Slepkavības **subjekts** ir fiziska un pieskaitāma persona, kas sasniegusi 14. gadu vecumu.¹¹

No **subjektīvā puse** slepkavība var tikt izdarīta ar:

⁵ Krastiņš U., Liholaja V., A. Niedre: *Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. grāmata. Sevišķā daļa.* AFS; Rīga 2007; 182. lpp

⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A.: *Krimināltiesības. Vispārīgā un sevišķā daļa: Mācību grāmata. Papildinātais izdevums. Tiesu namu aģentūra, Rīga 2001; 197. lpp.*

⁷ Turpat

⁸ Krastiņš U.: *Noziedzīgs nodarījums: Mācību grāmata; tiesu namu aģentūra, Rīga 2000; 57. lpp.*

⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A.: *Krimināltiesības. vispārīgā un sevišķā daļa: Mācību grāmata. Papildinātais izdevums. Tiesu namu aģentūra, Rīga 2001; 197. lpp.*

¹⁰ Krastiņš U.: *Noziedzīgs nodarījums: mācību grāmata; tiesu namu aģentūra, Rīga 2000; 60. lpp.*

¹¹ Krastiņš U., V. Liholaja, A. Niedre: *Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. grāmata. Sevišķā daļa.* AFS; Rīga 2007; 188. lpp

- 1) tiešu nodomu – vainīgais paredz nāves iestāšanos un vēlas to;
- 2) netiešu nodomu – kaut arī sekas nevēlas, tomēr apzināti pieļauj to iestāšanos.¹²

Pārējos pantos, kas paredz atbildību par dažāda veida slepkavībām, noziedzīga nodarījuma sastāva analizē mainās kāda no sastāva pazīmēm, piemēram, subjekts 117. panta 11. punktā – persona, kas ievietota aizturēto turēšanas, iepriekšējā apcietinājuma vai ieslodzījuma vietā, objekts 118. panta otrajā daļā – divas vai vairākas personas.

Kriminoloģiskā kontekstā dažas no pazīmēm var tikt apskatītas plašāk, piemēram, slepkavības subjekts, tāpēc arī darbā šīs pazīmes tiks apskatītas plašāk.

2. Slepkavības jēdziens kriminoloģijā

Krimināltiesības ir orientētas uz noziedzīga nodarījuma konstatēšanu, analizējot tā sastāvu. Krimināltiesības nepēta noziedzību kā parādību. Kriminoloģija savukārt ir zinātne, kas pēta noziedzību kā parādību.

Kriminoloģija ir zinātne par noziedzību, tās cēloņiem un to veicinošiem apstākļiem; par noziedznieka personību; par noziedzības kontroles un novēršanas metodēm.¹³ Tā daudz dziļāk pēta noziedznieka personību, krimināltiesībās savukārt noziedznieks – subjekts tiek apskatīts tikai no trīs, *Krimināllikumā* noteiktiem, aspektiem:

- 1) kā fiziska persona;
- 2) kā pieskaitāma persona;
- 3) kā personu, kas sasniegusi vecumu, no kura iestājas kriminālatbildība.

Savukārt kriminoloģijā kā subjekts tiek apskatīta fiziska persona neatkarīgi no vecuma un pieskaitāmības. Kriminoloģiskai izpētei var tikt pakļautas arī nepieskaitāmas personas, kā arī personas, kas nav sasniegušas vecumu no kura iestājas kriminālatbildība.

Kriminoloģijā arī lielāka uzmanība tiek pievērsta noziedzības novēršanai, noziedzīgu nodarījumu upuriem u.t.t. Šo plašāko darbības sfēru varētu pamatot ar to, ka krimināltiesību prioritāšu loks ir cieši saistīts ar likumiem (*Krimināllikumu, Kriminālprocesa likumu*), turpretī kriminoloģija sevī ietver ne tikai krimināltiesiskos aspektus, bet arī psiholoģiskos, socioloģiskos un aspektus no citām zinātnes nozarēm.

Slepkavība kriminoloģijā tiek apskatīta kā vardarbīgās noziedzības veids. Krievijas zinātnieki vardarbīgu noziedzību definē kā īpaši bīstamu, sabiedrību apdraudošu sociālu patoloģiju, kas izpaužas kā *Krimināllikumā* aizliegtas, psiholoģiskas un fiziskas, iedarbības

¹² Mežulis D.: Krimināltiesības shēmās. Sevišķā daļa; Zvaigzne ABC, Rīga 2001; 60 lpp.

¹³ Autoru kolektīvs: Kriminoloģija: mācību grāmata, papildināts izdevums; SIA „Nordik”, Rīga 2004; 23. lpp.

vēršana pret personu¹⁴. Latvijas Neatkarīgo kriminologu asociācijas izdotajā mācību grāmatā savukārt ir pausts viedoklis, ka vardarbīgie noziedzīgie nodarījumi ir saistīti ar vardarbību, spēka lietošanu pret upuri¹⁵. Pēc autores domām Krievijas zinātnieku sniegtā definīcija ir sarežģītāka, bet precīzāka, jo tā ietver sevī arī psiholoģisko iedarbību, kas varbūt nav tik būtiska slepkavību izpētē, bet ir būtiska vardarbīgas noziedzības, kā noziedzīgu nodarījumu kopuma, izpētē.

Noziedzīgu nodarījumu veidi, kas ietilpst vardarbīgajā noziedzībā ir:

- 1) slepkavība;
- 2) miesas bojājumu nodarīšana;
- 3) izvarošana;
- 4) laupīšana
- 5) uzbrukums (kuru saskaņā ar krimināllikumu var klasificēt gan kā laupīšanu, gan huligānismu, gan miesas bojājumu nodarīšanu)¹⁶

Krievijā par vardarbīgu noziedzību uzskata arī izspiešanu, nolaupīšanu, spīdzināšanu, huligānismu.¹⁷

Slepkavība kā vardarbīgas noziedzības veids jāapskata kopsakarā ar noziedzību veidojošiem apstākļiem, noziedznieka personību, viktimoloģiju (mācību par noziedzīgu nodarījumu upuriem) un citiem aspektiem, kas apskatīti bakalaura darbā.

¹⁴ Богуш Т. И., Кузнецова Н.Ф.: Криминология: учебное пособие; Проспект 2006; ст. 108

¹⁵ Autoru kolektīvs: Криминология: mācību grāmata, papildināts izdevums; SIA „Nordik”, Rīga 2004; 263. lpp.

¹⁶ Turpat 263. – 264. lpp.

¹⁷ Богуш Т. И., Кузнецова Н.Ф.: Криминология: учебное пособие; Проспект 2006; ст. 108

II. SLEPKAVĪBU KRIMINOLOĢISKĀ IZPĒTE

1. Slepkavību kriminoloģiskā klasifikācija

Valstīs, kurās *Krimināllikumā* nav nostiprināts slepkavību iedalījums, strīdīgs jautājums ir slepkavību klasifikācija. Kriminologi savos pētījumos ļoti plaši pielieto dažādu slepkavību klasifikāciju.

Literatūrā visbiežāk slepkavības tiek iedalītas četros veidos, daļēji pēc izdarīšanas veida un daļēji pēc upuru skaita:

- 1) vienkārša slepkavība – tīša un prettiesiska cilvēka nogalināšana;
- 2) profesionāla slepkavība – tā sauktā pasūtījuma slepkavība, tīša un prettiesiska nogalināšana cita cilvēka uzdevumā, lai gūtu materiālu labumu;
- 3) sērijveida slepkavība – triju vai vairāk cilvēku nogalināšana ar laika intervāliem (starpposmiem) starp slepkavībām;
- 4) masu slepkavība – vairāku cilvēku nogalināšana vienā paņēmienā.¹⁸

Karolīna un *Ričards Bloki* savukārt izveidoja slepkavību iedalījumu pēc nodoma rašanās brīža:

- 1) instrumentālas slepkavības – ir bijis nodoms vai nu izdarīt slepkavību, vai kādu citu noziedzīgu nodarījumu, piemēram, laupīšanu;
- 2) ekspresīvas slepkavības – slepkavības izriet no strīdiem, greizsirdības un citām reakcijām – sākotnēji nav bijis nodoma ne izdarīt slepkavību, ne kādu citu noziedzīgu nodarījumu.¹⁹

Vēl literatūrā ir sastopama slepkavību klasifikācija pēc motīva:

- 1) materiālu interešu vadīta slepkavība, šajā veidā tiek ieskaitītas pasūtījuma slepkavības, bandu izrēķināšanās, kriminālo autoritāšu konkurence, ar narkotiku tirdzniecību saistītās slepkavības un citas slepkavības, kas izdarītas, lai gūtu materiālu labumu;
- 2) personīgu interešu vadīta slepkavība, piemēram, ģimenes locekļu slepkavības, slepkavības, kas izcēlušās no strīda, atriebības pamudinātas slepkavības, žēlsirdības slepkavības un citas slepkavības, kuru pamatā ir slepkavas personīgās intereses un izjūtas;

¹⁸ Beirne Piers; Messerschmidt James: *Criminology*; Harcourt Bruce Jovanovich Collage Publishers; [b.v.] 1991; p. 65 – 67.

¹⁹ Schmallegger Frank: *Criminology Today Third Edition*; Pearson Education, Inc.; New Jersey 2004; p. 294.

- 3) seksuāla rakstura slepkavības – ne tikai slepkavības, kas saistītas ar izvarošanu, bet arī ar dzimumtieksmju apmierināšanu pretdabiskā ceļā, liķa apgānīšanu un citām darbībām, kuras izraisa tieksmju un dziņu traucējumi;
- 4) grupas ierosināta slepkavība, piemēram, slepkavības, kas izdarītas politisku un reliģisku iemeslu dēļ, ja uz to tieši pamudinājusi grupa (politiskā vai reliģiskā) vai arī grupa pati piedalījies slepkavības izdarīšanā.²⁰

Masu mēdijos bieži ir sastopami termini sērijveida slepkavība un masu slepkavība (masu slepkavības šobrīd ir īpaši aktuālas), tāpēc šos slepkavību veidus autore apskatīja sīkāk.

Sērijveida slepkavības ir noziegums, kas parasti izraisa lielu sašutumu sabiedrībā un interesi no masu mediju puses, tāpēc iedzīvotājiem var rasties uzskats, ka tās notiek biežāk kā patiesībā. Tas ir ļoti rets un sarežģīts slepkavību veids, kas parasti ļoti krasi atšķiras no citiem slepkavību veidiem, un tām nevar piemērot lielāko daļu no slepkavību likumsakarībām un cēloņiem. Tāpēc tās šajā darbā tiks apskatītas tikai atsevišķās nodaļās un minētas kā piemēri, jo pastiprinātās masu mēdiju intereses dēļ par sērijveida slepkavību gadījumiem ir pieejama daudz plašāk informācija.

Pastāv dažādi uzskati kāda ir sērijveida slepkavu definīcija, pārsvarā nesaskaņas ir par slepkavas upuru skaitu un laika periodu starp slepkavībām, taču visizplatītākā definīcija šķiet ir – persona, kas nogalinājusi trīs vai vairāk cilvēkus un starp slepkavībām bijis t.s. „atdzišanas” periods – laiks starp slepkavībām, kas var ilgt kā vairākus gadus, tā dažas stundas.

Kopumā sērijveida slepkavas no vienreizēju slepkavību izdarītājiem atšķir tas, ka sērijveida slepkavas biežāk ir strādājoši cilvēki (lielākoties darba vietā pozitīvi raksturoti), turpretī parastu slepkavību izdarītāji lielākoties ir bezdarbnieki. Kā arī sērijveida slepkavas kopumā ņemot ir izglītotāki un ar augstāku intelekta koeficientu.²¹

Mūsdienās izmanto *Holmsa* izstrādāto sērijveida slepkavu klasifikāciju, tā ir balstīta uz motīvu ar kādu tiek izdarītas slepkavības, tās var būt motivētas ar:

- 1) varu – kontroli;
- 2) vīzijām (iedomu);
- 3) misijām;
- 4) hedonismu:
 - iekāri
 - mierinājumu

²⁰ Burgess Ann; Burgess Allen G.; Douglas John E.; Ressler Robert K.: Crime Classification Manual, Second Edition; Jossey Bass; San Francisco 2006; p. 93 – 94.

²¹ Godwin Grover Maurice: Hunting serial predators; CRC Press, New York 2000, p. 73 – 74.

– saviļņojumu²²

Masu slepkavības savā ziņā ir līdzīgas sērijveida slepkavībām. Masu slepkavības no sērijveida slepkavībām atšķiras ar to, ka cilvēki tiek nogalināti vienā paņēmienā un starp slepkavībām nav „atdzišanas” perioda. Izdala divus masu slepkavību veidus – klasisko un ģimenes. Klasiskā masu slepkavība ir tad, kad slepkava vēršas pret citiem ar viņu tieši nesaistītiem cilvēkiem (svešiniekiem, skolasbiedriem). Bet ģimenes masu slepkavība ir tad, ja kāds ģimenes loceklis nogalina savu ģimeni.²³

Masu slepkavībām var būt dažāda motivācija – politiska, reliģiska vai personiski iemesli.²⁴ Arī genocīds ir uzskatāms par masu slepkavību.

Daži kriminologi atsevišķi izdala slepkavības, kas ir viens notikums, bet ir norisinājusies vairākās vietās, turklāt bez „atdzišanas” perioda²⁵, taču pēc autores domām, tā ir tā pati masu slepkavība.

Pēdējā laikā Masu slepkavības kļuvušas īpaši izplatītas ne tikai ASV, bet arī Eiropā – Beļģijā, Vācijā.

Slepkavības var tikt klasificētas arī citos veidos atkarībā no veicamā pētījuma objekta, piemēram, pēc upura vecuma, dzimuma vai attiecībām, kas pastāvējušas starp upuri un slepkavu viktimoloģiskajos pētījumos.

2. Slepkavību stāvoklis un tendences

Apskatot statistiku par reģistrētajiem noziedzīgiem slepkavībām Latvijā no 1990. līdz 2007. gadam, kas apkopota 1. un 2. tabulā (sk. lappusi), var secināt, ka slepkavības nav visbiežāk sastopamie noziegumi, jo aizņem tikai nelielu daļu no kopējās noziedzības Latvijā. Taču salīdzinājumā ar noziegumiem pret īpašumu, kurus ir iespējams kompensēt, slepkavība aizskar cilvēka dzīvības intereses – svarīgāko īpašumu, kas pieder cilvēkam, tāpēc ne tikai sabiedrībā valda uzskats, ka tas ir visbīstamākais noziedzīgs nodarījums, bet arī likumdevējs to ir atzinis par bīstamu tāpēc ierindojis to *Krimināllikuma* sevišķās daļas sākumā tūlīt aiz noziegumiem pret cilvēci, valsti un dabas vidi.

²² Vronsky Peter: *Female Serial Killers. How and Why Women Become Monsters*; Berkley Books; New York 2007; p. 22.

²³ Burgess Ann; Burgess Allen G.; Douglas John E.; Ressler Robert K.: *Crime Classification Manual, Second Edition*; Jossey Bass; San Francisco 2006; p. 96.

²⁴ Schmallegger Frank: *Criminology Today Third Edition*; Pearson Education, Inc.; New Jersey 2004; p. 299.

²⁵ Burgess Ann; Burgess Allen G.; Douglas John E.; Ressler Robert K.: *Crime Classification Manual, Second Edition*; Jossey Bass; San Francisco 2006; p. 96.

Tā kā kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas ir pagājuši tikai 19 gadi, tad statistiskos datus var viegli un pārskatāmi apkopot. 1. tabulā apkopoti dati par valstī reģistrētajām slepkavībām, bet 2. tabulā par slepkavībām notiesāto personu skaits.

1. tabula.

Gads	Slepkavības ar iepriekšēju nodomu
1990	165
1991	213
1992	293
1993	429
1994	375
1995	281
1996	256
1997	259
1998	238
1999	214
2000	219
2001	214
2002	207
2003	220
2004	199
2005	127
2006	148
2007	117
2008	119

2. tabula

Gads	Notiesāto skaits
1990	115
1991	85
1992	131
1993	160
1994	154
1995	191
1996	106
1997	143
1998	111
1999	136
2000	93
2001	107
2002	138
2003	137
2004	155
2005	100
2006	101
2007	122
2008	98

Apskatot 1. tabulu ir redzams, ka visvairāk slepkavību reģistrēts 1993. gadā – 429, kas skaidrojams ar kriminogēno situāciju valstī, kad bija plaši izplatīta organizētā noziedzība. Turpmākajos gados slepkavību skaits ir pakāpeniski samazinājies un 2007. gadā sasniedzis 117 reģistrētas slepkavības, bet pagājušajā 2008. gadā pieaudzis tikai par divām slepkavībām. Tas daļēji sagrauj pagājušā gada prognozes par to, ka varētu atgriezties deviņdesmito gadu situācija. Lai arī slepkavību skaits šajā ekonomiskajā stāvoklī Latvijā nav būtiski pieaudzis, citu noziedzīgo nodarījumu skaits ir pieaudzis (piemēram, zādzības). Šādu situāciju var izskaidrot ar to, ka slepkavību tendences ir ļoti grūti prognozējamas un atkarīgas no ļoti dažādiem apstākļiem²⁶, kuru iedarbība bieži vien nosaka tikai konkrētu veidu slepkavību pieaugumu vai samazināšanos.

Jāpiebilst arī tas, ka ir samazinājies slepkavību skaits procentuāli pret visiem noziedzīgajiem nodarījumiem, ja divdesmit pirmā gadsimta pašā sākumā tas katru gadu bija

²⁶ Sīkāk trešajā nodaļā.

apmēram 0,4% no visiem reģistrētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, tad 2008. gadā tie ir tikai 0,2% no visiem reģistrētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem.

No Valsts policijas publiskajiem pārskatiem var secināt, ka reģioni, kuros reģistrētas vismazāk slepkavības ir Alūksnes, Tukuma un Saldus rajoni, bet bīstamākie rajoni slepkavību ziņā ir Rīga, Jūrmala, Rīgas un Daugavpils rajons.

Kā arī no Valsts policijas publiskajiem pārskatiem var secināt, ka lielākā daļa valstī reģistrēto slepkavību notikušas sadzīves iemeslu dēļ (2007. gadā 34 no 116 slepkavībām, bet 2008. gadā 37 no 119 slepkavībām²⁷), tai skaitā kopīgās alkohola lietošanas laikā. Vairākas slepkavības ir saistītas ar savstarpēju rēķinu kārtošanu, bet dažas izdarītas laupīšanas nolūkos. Pēdējo divu gadu laikā ar šaujamo un sprāgstvielu pielietošanu saistīto slepkavību skaita svārstības ir nelielas, bez tam faktiski nemainīgs paliek arī atklāto noziegumu īpatsvars.

Izdarītās slepkavības pārsvarā nav saistītas ar organizēto noziedzību, reti vērojamas arī pasūtījuma slepkavību pazīmes. Savukārt, noziegumi ar pasūtījuma slepkavību pazīmēm pamatā ir saistīti ar nenokārtotām mantiskām attiecībām, parādsaistībām, konflikta situācijām, tai skaitā saistībā ar nelikumīgām darbībām legālajā un nelegālajā biznesā. Atklātas vairākas slepkavības saistībā ar nesaskaņām kriminālajās aprindās, tai skaitā uzņēmējdarbības jomā.²⁸

Apskatot tiesu administrācijas sniegto statistiku par notiesātajām personām, redzams, ka pēdējos trīs gados visvairāk personu ir notiesātas pēc *Krimināllikuma* 117. panta – 2006. gadā 53 personas, 2007. gadā 72 personas un 2008. gadā 51 persona. Pēc 116. panta notiesātas 36 personas 2006. gadā, 34 personas gan 2007, gan 2008. gadā, bet pēc *Krimināllikuma* 118. panta notiesātas 10 personas 2006. gadā un pa 12 personām 2007 un 2008. gadā. Daudzas slepkavības izdarītas personu grupā, kā arī daudzi par slepkavībām notiesātie bijuši iepriekš sodīti.

Par *Krimināllikuma* 116. pantā paredzētās slepkavības izdarīšanu tiesa lielākoties piespriedusi 5 -10 gadus ilgu cietumsodu, par 117. un 118. pantā paredzētās slepkavības izdarīšanu – 10 – 20 gadu ilgu cietumsodu.

Pēc autores domām, būtu jāpievērš uzmanība, tam, ka visvairāk personu tiek notiesātas pēc *Krimināllikuma* 117. panta – par slepkavību pastiprinošos apstākļos, kā arī tam, ka daudzi notiesātie bijuši agrāk sodīti.

Apskatot Latviju citu valstu kontekstā, ir grūti atrast avotu, kurā būtu apkopotas dažādu valstu slepkavību statistikas, jo lielākā starptautiskā kriminālpoliciju organizācija šādu

²⁷ Valsts policija: Valsts policijas darbības rezultāti 2008. gadā [Internets] pieejams: <http://www.vp.gov.lv/?sadala=189> [2009. gada 29. aprīlī.]

²⁸ Valsts policija: 2006. gada publiskais pārskats [Internets] pieejams: <http://www.vp.gov.lv/?sadala=189> [2009. gada 29. aprīlī.]

statistiku neievāc. Jaunākā šāda veida informācija ko izdevās atrast ir par tendencēm no 1998. līdz 2000. gadam²⁹.

Pēc reģistrēto slepkavību skaita pirmajās divās vietās ierindojās visapdzīvotākā valsts – Indija ar 37 170 reģistrētām slepkavībām un vislielākā valsts – Krievija ar 28 904, tām sekoja Kolumbija (26 539), Dienvidāfrikas Republika (21 553), ASV (16 204) un Meksika (13 144). Latvija šajā sarakstā atradās 47 vietā, aiz sevis atstājot tādas valstis kā Grieķija (81 reģistrēta slepkavība), Austrija (65 reģistrētas slepkavības), Norvēģija (49 reģistrētas slepkavības) un citas.

Taču, likumsakarīgi, ka reģistrēto slepkavību skaits, lielākās un blīvāk apdzīvotās valstīs ir lielāks, tāpēc par 2003. gadu bija pieejama arī informācija par slepkavību skaitu uz 1000 iedzīvotājiem. Šajā sarakstā pirmajā desmitniekā ierindojās visas trīs Baltijas valstis:

- 1) Kolumbija - 0.617847 slepkavības uz 1000 iedzīvotājiem;
- 2) Dienvidāfrikas Republika – 0,496008 slepkavības uz 1000 iedzīvotājiem;
- 3) Jamaika – 0,324196 slepkavības uz 1000 iedzīvotājiem;
- 4) Venecuēla – 0,316138 slepkavības uz 1000 iedzīvotājiem;
- 5) Krievija – 0,201534 slepkavības uz 1000 iedzīvotājiem;
- 6) Meksika – 0,130213 slepkavības uz 1000 iedzīvotājiem;
- 7) **Igaunija** – 0,107277 slepkavības uz 1000 iedzīvotājiem;
- 8) **Latvija** – 0,10393 slepkavības uz 1000 iedzīvotājiem;
- 9) **Lietuva** – 0,102863 slepkavības uz 1000 iedzīvotājiem;
- 10) Baltkrievija – 0,0983495 slepkavības uz 1000 iedzīvotājiem.

Šajā sarakstā kā valstis ar vismazāko slepkavību skaitu uz 1000 iedzīvotājiem minētas Grieķija, Honkonga, Japāna, Saūda Arābija un pundurvalstiņa Katara.

3. Slepkavību izdarījušo personu raksturojums

Cilvēki kopš laika gala ir centušies atpazīt noziedzniekus pielietojot dažādas metodes, galvenokārt pamatojoties uz mistiskām ordālījām, kā tas bija parasts viduslaikos raganu medību laikā, un cilvēka ārējo izskatu, kā to darīja Lombrozo izvirzot teoriju, ka noziedznieku ir iespējams atpazīt pēc ārējām pazīmēm – sejas vaibstiem, matu krāsas, soļa garuma.

Arī mūsdienās noziedznieks ir viens no svarīgākajiem kriminoloģiskās izpētes objektiem, taču noziedznieks tiek apskatīts daudz plašāk, turklāt noziedznieks vairs necenšas

²⁹ NationMaster [internets] pieejams: <http://www.nationmaster.com/red/graph/crime-murders&int=-1> [2009. gada 23. aprīlī]

atpazīt pēc izskata vai citām fizioloģiskām īpašībām, bet tiek apskatīta noziedznieka personība, ko veido un ietekmē daudz dažādi aspekti, kas apskatīti šajā apakšnodaļā.

Noziedznieka personību raksturo sociālas un psiholoģiskas īpašības, kuras atspoguļo draudus sabiedrībai un determinē nozieguma izdarīšanu. Terminu noziedznieka personība var piemērot tikai noziedzīga nodarījuma subjektam – personai, kas jau ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu. Cilvēka personību, kurš izrāda uz likumpārkāpumu vērstu uzvedību, nevar apskatīt kā Noziedznieka personību, līdz viņš nav izdarījis noziegumu.³⁰ Taču apzinot noziedznieku personību kopējās iezīmes ir iespējams novērst sabiedrībai potenciāli bīstamu uzvedību.

3.1. Slepkavību izdarījušo personu psiholoģiskās īpašības

Lielāko daļu no kriminoloģiskiem pētījumiem par slepkavām aizņem tieši slepkavas psiholoģiskā izpēte. Zinātniekus interesē apstākļi, kas nosaka cilvēka izvēli noslepkavot otru. Kāpēc ir cilvēki, kuriem svešā dzīvība liekas nesvarīga? Lielāko daļu atbilžu uz šiem jautājumiem var atrast tieši pētot slepkavas personas psiholoģiskās īpašības.

Deivids Abrahamsens, kas savulaik veicis tiesu psihiatrisko ekspertīzi tādām sērijveida slepkavam, kā *Deivids Berkovics*, kas plašāk pazīstas kā Sema dēls (Son of Sam); arī apgalvo, ka slepkavām ir konkrētas psiholoģiskas iezīmes: viņiem ir ļoti izteiktas atriebības sajūtas un viņi bieži fantazē par grandioziem sasniegumiem, tajā pašā laikā viņi izjūt vientulību, bailes, mazvērtību. *Abrahamsens* apgalvo, ka slepkavas bieži ir egoistiski un nespēj samierināties neveiksmēm, kas noved pie atklātām naidīguma izpausmēm. Bieži ir sastopama arī antisociāla uzvedība.³¹

Slepkavas it īpaši sērijveida un masu slepkavas cieš no **psihiskiem traucējumiem**. Ir jāizšķir divi termini **psihozes** un **psihopātijas** jeb antisociāli personības traucējumi.

Psihoze ir psihiska slimība, kuras rezultātā zūd smadzeņu spēja pareizi uztvert un analizēt ārējos kairinājumus un attiecīgi uz tiem reaģēt. Cilvēki ar psihozēm parasti ir murgaini, paranoīdi un slimo ar kādu psihisku slimību, piemēram, šizofrēniju. Cilvēki ar psihozēm ir uzskatāmi par nepieskaitāmiem un vairāk apdraud sevi nekā apkārtējos.³²

Psihopātija savukārt ir bieži lietots, bet ne gluži oficiāls psiholoģijas termins kā apzīmē antisociālus personības traucējumus. Psihopāti nav uzskatāmi par nepieskaitāmiem,

³⁰ Богуш Т. И.; Кузнецова Н.Ф.: Криминология: учебное пособие; Проспект 2006; ст. 59.

³¹ ³¹ Donato Bruce L.; Bruhns John; Kutscher Austin H.: The Human Side of Homicide; Columbia University Press; New York 1982; p. 14 – 15.

³² Vronsky Peter: Female Serial Killers. How and Why Women Become Monsters; Berkley Books; New York 2007; p. 52.

viņi apzinās realitāti un pilnībā saprot savas rīcības raksturu un sekas, bet gluži vienkārši ir vienaldzīgi pret nodarījumu. Vienīgais aspekts, kas psihopātu kaut nedaudz pietuvina nepieskaitāmībai, ir fantāzijas un nespēja pretoties vēlmei tās realizēt dzīvē, taču psihopātu fantāzijas nav murgainas – psihopāti skaidri apzinās to kaitīgo raksturu.³³

Psihopātus bīstamus padara arī fakts, ka viņi nav spējīgi izjust emociju spektru, kas skaitās normāls parastam cilvēkam, bet psihopāti ir spējīgi simulēt emocijas, tajā pašā laikā vispār neizjūtot emocijas vai jūtot pilnīgi pretējas emocijas.³⁴

Ambulatoro tiesu psihiatrisko ekspertīžu nodaļas vadītāja *Anita Apsīte* stāsta, ka vērtējot to, kā rīkojas nepieskaitāmi, ierobežoti pieskaitāmi un pieskaitāmi cilvēki, ņem vērā trīs galvenos faktorus – traucējumus, personību un situāciju. Nepieskaitāmiem galvenais ietekmējošais faktors ir traucējumi – nepieskaitāmas personas noziegumus veiks traucējumu vadītas – murgu, halucināciju iespaidā. Ierobežoti pieskaitāmas personas noziegumus veikšanu ietekmēs gan traucējumi, gan personība, gan situācija. Turpretī pieskaitāma cilvēka nodarījumā lielāko lomu ieņem situācija.

Tā kā slepkavība ir vardarbīgas noziedzības veids, bet vardarbība cieši saistīta ar **agresiju**, tad ļoti svarīgs psiholoģiskais aspekts ir **slepkavas attieksme pret agresiju**.

Brūs Donao savā rakstā, „*Psihiatriskis skats uz tiem, kas nogalina*”, agresiju iedala defensīvā un ofensīvā agresijā. Defensīva agresija ir cilvēka pašsaglabāšanās instinkts, tā parasti ir refleksiīva – rodas tikai tad, ja cilvēks jūtas apdraudēts vai tiek izprovocēts. Ofensīvā agresija savukārt ir destruktīva, neizprovocēta un sakņojas personas raksturā.³⁵

Dons Gibsons agresiju iedala subkulturālā jeb situāciju un individuālā jeb psihogēnā. Subkulturāla agresija novērojama cilvēkiem, kas dzīvojuši un auguši konkrētos lielupilsētu rajonos un šāda agresija saistīta ar cilvēka sociālo stāvokli un dzīves vidi. Individuāla agresija savukārt saistīta ar konkrēta indivīda personību un nav saistāma ar apkārtējās vides ietekmi, kā tas ir ar subkulturālo agresiju. Individuāli agresīvos cilvēkus no psiholoģijas viedokļa var raksturot kā psihopātus (cilvēkus kam piemīt psihopātijas) vai sociopātus.³⁶

Agresijai var būt arī citi motīvi: dažiem tā novērš garlaicību, citiem tas ir komunikācijas veids vai veids kā izteikt naidīgas jūtas. Agresija attīstās kā pēdējā no jūtām – pirmā no sajūtām izveidojas mīlestība, apmēram trīs mēnešu vecumā parādās bailes un pēdējā attīstās agresija – apmēram gada vecumā.³⁷

³³ Vronsky Peter: *Female Serial Killers. How and Why Women Become Monsters*; Berkley Books; New York 2007; p. 53.

³⁴ Ibid.

³⁵ Donato Bruce L.; Bruhns John; Kutscher Austin H.: *The Human Side of Homicide*; Columbia University Press; New York 1982; p. 3.

³⁶ Gibbson Don C.: *Society, Crime, and Criminal Behaviour*; Prentice – Hall Inc., New Jersey 1987; p 164 – 165.

³⁷ Donato Bruce L.; Bruhns John; Kutscher Austin H.: *The Human Side of Homicide*; Columbia University Press; New York 1982; p. 4.

Sintija Pfefere savukārt norāda, ka patoloģiski agresīva uzvedība ietver agresiju pret priekšmetiem, agresiju pret citiem cilvēkiem un agresiju pret sevi.³⁸ Darba autore uzskata, ka šim uzskaitījumam būtu jāpievieno arī agresija pret citām dzīvām būtnēm, jo bieži vien agresija sāk izpausties bērnībā tieši ar agresiju pret dzīvniekiem.

Tātad, apskatot slepkavību izdarījušās personas psiholoģiskās īpašības, īpaša uzmanība jāpievērš psihiskajiem traucējumiem un attieksmei pret agresiju.

3.2. Slepkavību izdarījušo personu sociāli demogrāfiskais raksturojums

Parasti noziedznieki ir cilvēki, kas ir jaunāki par vidējo sabiedrības vecumu, tā kā noziedznieka vidējais vecums var mainīties, ja mainās vidējais vecums sabiedrībā, taču noziedznieka vecums ir atkarīgs arī no noziedzīgā nodarījuma veida.³⁹

Aplūkojot Tiesu administrācijas apkopoto statistiku par notiesātajiem ir redzams, ka par slepkavībām (*Krimināllikuma* 116., 117, 118. pantu) notiesātie ir galvenokārt 18 – 50 gadu veci vai vecāki. No 2006. līdz 2008. gadam pēc 116 panta notiesātas 104 personas, no kurām 42 bijušas 30 – 49 gadus vecas, bet 26 bijušas 50 gadus vecas vai vecākas. Pēc 117. panta notiesātas 176. personas, no kurām 63 bijušas 18 – 24 gadus vecas, bet 57 bijušas 30 – 49 gadus vecas. Par 118 pantu trijos gados notiesātas 34 personas, no kurām 17 bijušas 30 – 49 gadus vecas.

No tā var secināt, ka slepkavas vidējais vecums Latvijā ir 30 – 49 gadus vecs, kas varētu atbilst arī vidējam vecumam sabiedrībā. Vēl vecuma ziņā ir vērojama tendence, ka smagākas slepkavības, proti, *Krimināllikuma* 117. pantā paredzētās, izdara gados jaunāki cilvēki.

Īpašu uzmanību būtu jāpievērš tam, ka šajos trīs gados par slepkavībām sodīti 24 nepilngadīgie, turklāt 22 no kuriem notiesāti pēc 117. panta – par slepkavību pastipriņošos apstākļos.

Slepkavības izdarīšanā liela nozīme ir slepkavas **dzimumam**. Lai gan lielāko daļu slepkavību tāpat kā citus noziedzīgus nodarījumus izdara vīrieši, pastāv atšķirība starp sievietes un vīriešu veiktajām slepkavībām.

Jau no seniem laikiem sabiedrībā ir pastāvējis uzskats, ka noziedzīgās tieksmes ir vairāk vai mazāk iedzimtas, par bērniem bieži sprieda pēc vecāku nodarījumiem. Daļēji tāpēc zinātnieki noziedzībai ir meklējuši arī bioloģiskus izskaidrojumus.

³⁸ Ibid. p. 175.

³⁹ Conklin John E.: *Criminology*; Macmillan Publishing Co.; New York 1981; p. 130.

XX. gadsimta otrajā pusē, kad strauji sāka attīstīties ģenētika gēnu inženierija, kļuva populāra teorija, kas noziedzību saista ar Y hromosomu, tā sauktā **XYY teorija**.

Katra cilvēka šūna satur 23 hromosomas, viena no hromosomām nosaka cilvēka dzimumu. Vīriešiem X hromosoma ir kombinācijā ar Y hromosomu, bet sievietēm ir divas X hromosomas. Y hromosoma nosaka vīrišķo dzimumu, kā arī nes lielāko daļu gēnu, kas saistīti ar vīrišķajām iezīmēm (augums, vīrišķie dzimumorgāni, muskuļu attīstība).⁴⁰

Tā kā vislielāko noziegumu skaitu izdara tieši vīrieši, tad zinātniekiem radās doma, ka „noziedzības gēns” varētu būt lokalizēts Y hromosomā. Lai to pierādītu zinātnieki pastiprināti pētīja vīriešus, kuru hromosomām ir papildus Y hromosoma.⁴¹

Retos gadījumos notiek hromosomu mutācijas, kuru rezultātā rodas nevis XY kombinācija, bet XYY kombinācija. Kopš šīs mutācijas atklāšanas pastāvēja uzskats, ka vīrieši ar XYY hromosomām ir gara auguma, intelektuāli lēni un agresīvi⁴². Ideja, kas apraksta vardarbīgus noziedzniekus, kā „bioloģisku defektu” ir līdzīga *Lombrozo* idejām par noziedznieka personības izcelsmi.

Pirmo eksperimentu, kas saistīts ar hromosomu mutācijām veica *Patrīcija Jakobsa*, kādā Skotijas psihiatriskajā slimnīcā, kur konstatēja, ka 12 no 196 vīriešiem bija hromosomu mutācija, no kuriem 7 XY hromosomas vietā bija XYY hromosoma. Parastos apstākļos hromosomu mutācija ir sastopama 1,5 no 1000 vīriešiem. Taču izpētot pacientu sodāmību atklājās, ka vīrieši ar hromosomu mutācijām salīdzinājumā ar citiem pacientiem ir mazāk vardarbīgi.⁴³

Līdzīgu eksperimentu veica *Hermans Vitkins* Dānijā – Kopenhāgenā. Viņš pārbaudīja vairāk kā 4139 vīriešus, kuru augums bija lielāks par 184 centimetriem – veica DNS testu, kā arī apskatīja informāciju par iepriekšējo sodāmību, vecākiem un intelekta koeficienta testu rezultātus. No visiem pārbaudītajiem tikai 12 izrādījās ar XYY hromosomas mutāciju, kas ir mazāk par 1%.⁴⁴

Taču šajā gadījumā apskatītās grupas vīriešiem ar XY hromosomu bija procentuāli mazāka sodāmība – 9,3%, turpretī XYY indivīdiem – 42 % (5 no 12 bija sodāmība), bet būtisku atšķirību attiecībā uz vardarbīgu noziedzību (tajā skaitā slepkavībām). Atklājās arī, ka

⁴⁰ Andrews D..A.; Bonta James: *The Psychology of Criminal Conduct*, second edition; Anderson Publishing Co.; Cincinnati 1998; p. 165.

⁴¹ Andrews D..A.; Bonta James: *The Psychology of Criminal Conduct*, second edition; Anderson Publishing Co.; Cincinnati 1998; p. 165.

⁴² Ibid.

⁴³ Bernard Thomas J.; Vold George B.: *Theoretical Criminology*, third edition; Oxford University press 1986; p. 93 – 94.

⁴⁴ Andrews D..A.; Bonta James: *The Psychology of Criminal Conduct*, second edition; Anderson Publishing Co.; Cincinnati 1998.; p. 165 – 166.

vīriešiem ar papildus hromosomu ir zemāks intelekta līmenis kā vīriešiem ar parastu hromosomu komplektu, arī zems intelekta līmenis var tikt saistīts ar noziedzības izplatību.⁴⁵

Jāmin, ka nav tādu pētījumu, kas pierādītu, ka personas ar XYY hromosomu abnormalitāti kļūs par noziedzniekiem. Vienīgais zinātnieku arguments ir tāds, ka vīriešiem ar XYY hromosomu ir lielāks risks attīstīt antisociālu personību.⁴⁶

Tā kā zināmu laiku pastāvēja hipotēze, ka vīrieši ar papildus Y hromosomu ir agresīvi, tad radās arī uzskats, ka pastiprinātas agresivitātes rezultātā šiem indivīdiem ir paaugstināts risks izdarīt slepkavību. Taču kā eksperimentos tika pierādīts šāda hipotēze nav patiesa.

Turklāt izskaidrot noziedzību un slepkavības tikai ar vienu bioloģisku faktoru pēc autores domām ir neloģiski, tā kā cilvēks ir kompleksa būtne, tad noziedznieka personība varētu rasties tikai bioloģiskajiem faktoriem paralēli darbojoties arī sociāliem un psiholoģiskiem faktoriem un veicinošiem apstākļiem, kas aprakstīti turpmākajās nodaļās.

Saskaņā ar dzimuma lomas teoriju vīriešus kādi tie ir mūsu sabiedrībā veido sabiedrībā valdošās kultūras normas un tās rīcības modelis kādu sabiedrība sagaida no konkrētā dzimuma pārstāvja. Šī teorija apgalvo, ka psiholoģisko atšķirību starp dzimumiem veido sabiedrībā pastāvošo kultūras normu apgūšana un konkrētam dzimumam atbilstošas uzvedības ieaudzinašana.⁴⁷ Šī teorija daļēji izskaidro to kāpēc vairumu slepkavību izdara vīrieši, jo sabiedrībā ir pieņemts uzskats, ka agresīva rīcība vīrietim ir pieļaujama.

Ir grūti saskatīt kopsakarības slepkavības izdarīšanu notiesāto sieviešu procentuālajām izmaiņās, kas ir apkopotas 3. tabulā, lielākoties tāpēc, ka statistika tiek veidota ņemot vērā notiesājošos spriedumus konkrētajā gadā, bet tiesas process slepkavības gadījumā reizēm ilgst pat vairākus gadus. Piemēram, apskatot pēdējos gadus ir redzams, ka 2007. gadā par slepkavību notiesāto sieviešu skaits ir procentuāli pieaudzis, lai gan šajā gadā reģistrēto slepkavību skaits ir būtiski samazinājies, īstenībā šis procentuālais pieaugums norāda uz to, ka sieviešu kārtas slepkavu skaits ir pieaudzis vismaz 2006. gadā (iespējams pat vēl senāk). Pilnīgākai informācijai vajadzētu veidot statistiku statistika ir kārtota pēc slepkavības izdarīšanas gada.

⁴⁵ Ibid. p. 166.

⁴⁶ Bernard Thomas J.; Vold George B.: Theoretical Criminology, third edition; Oxford University press 1986; p. 94.

⁴⁷ Maguire Mike; Morgan Rod; Reiner Robert: The Oxford Handbook of Criminology, second edition; Clarendon Press; Oxford 1997; p. 357.

3. tabula

Gads	Slepkavības ar iepriekšēju nodomu
1990	5.2
1991	10.6
1992	11.5
1993	3.8
1994	14.9
1995	15.7
1996	17.0
1997	14.7
1998	16.2
1999	6.6
2000	8.6
2001	15.0
2002	8.0
2003	10.9
2004	9.7
2005	5.0
2006	9.9
2007	10.7

Jāpiezīmē, ka izcili sīki kriminogēnā situācija tiek pētīta ASV Federālās izmeklēšanas birojā. Saskaņā ar FIB iegūtajiem datiem, 77% sieviešu kārtas slepkavas ir bijušas bezdarbnieces, 67% bijušas afro-amerikānietes, 76 % slepkavu ir bijušas mātes. Viņu vidējais vecums bijis 27 gadi, vidējā sieviešu kārtas slepkava ir jauna, nabadzīga un visbiežāk noziegumu veic tādā sociālā vidē, kurā vardarbība ir plaši izplatīta. Ja neskaita rases piederību vidējie rādītāji, pēc autores domām, varētu būt līdzīgi arī Latvijā un jebkurā sabiedrībā ar līdzīgu attīstības līmeni.

Kad sieviete pielieto vardarbību tas parasti tiek raksturots kā nelabprātīgs nodarījums un izskaidrots ar aizsardzību, garīgu saslimšanu, vai hormonālu disbalansu apvienojumā ar īpašu fizioloģisku stāvokli: pēcdzemdību depresiju, pirms menstruālo sindromu un menopauzi. Sabiedrībā pastāv uzskats, ka sievietes ir spējīgas tikai uz fizioloģiskā afekta un baiļu pamatotu agresiju, kas bieži izriet no ilgstošas pazemošanas no vīriešu puses – tā sauktais *Battered Woman Syndrome*.⁴⁸

Battered Woman Syndrome sakarā jāpiemin Anglijas prakse slepkavībām piemērojot „provocation” faktoru, kas varētu teikt ir analogs Latvijā spēkā esošajā Krimināllikuma 120. pantam – slepkavība, kas izdarīta stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī (kuru izraisījusi

⁴⁸ Vronsky Peter: *Female Serial Killers. How and Why Women Become Monsters*; Berkley Books; New York 2007.; p. 6.

vardarbība vai smags goda aizskārums no cietušā puses). Kā zināms Latvijā šo pantu var piemērot tikai tad, ja reakcija – stiprais psihiskais uzbudinājums un no tā izrietošā slepkavība ir notikusi tūlīt pēc vardarbības pielietošanas. Anglijā līdz 1992. gadam spēkā bija tādi paši nosacījumi, bet tad tiesā tika izskatīta *Kirandžit Aluvaljas* (*Kiranjit Ahluwalia*) lieta.

Kirandžit bija 10 gadus ilga laulības dzīve, kuras laikā vīrs viņu konsekventi piekāva, spīdzināja un izvaroja. Tā kā indiešu tradīcijas nepieļauj šādu faktu izpaušanu, *Kirandžit* nevērsās policijā ar sūdzībām, arī radnieki par notiekošo neko nezināja. Kādu vakaru pēc īpaši nežēlīgas piekaušanas viņa nogaidīja, kamēr vīrs aizmieg un, aplējusi to ar petroleju, aizdedzināja. Vīrs no gūtajiem apdegumiem slimnīcā mira, bet *Kirandžit* apsūdzēja un notiesāja par slepkavību, jo pierādījumi, kas apliecināja pazemošanu bija nepietiekami un nevarēja piemērot arī „provocation”, jo starp piekaušanu un slepkavību bija apmēram 3 stundu ilgs periods.

Izlemjot pārsūdzību tiesa atzina, ka šajā gadījumā, ņemot vērā ilgo pazemošanas periodu, ir pieļaujams „provocation”, jo trīs stundas uz desmit gadu fona nav praktiski nekas.

Spriedums izmainīja precedentu tiesības, kas pastāv Anglijā, tāpēc tagad visas sievietes, kas līdzīgu iemeslu dēļ ir nogalinājušas savus vīrus var izmantot šo spriedumu kā argumentu aizstāvībai. Tas, protams, ir labi attiecībā pret sievietēm, kas cieš no vardarbības, bet tas arī neizslēdz faktu, ka šī prakse var radīt iespēju sievietēm, kas ir izdarījušas slepkavību, piemēram, greizsirdības dēļ, mīkstināt sodu.

Turpinot par agresiju sievietēs, jau no salīdzinoši agra vecuma agresija sievietēs pieņem savādāku formu kā vīriešos. Sievietes bieži pielieto agresiju, kā starpniekus izmantojot citus cilvēkus – ar dažādām psiholoģiskām manipulācijām izprovocē citus uz agresīvu rīcību.⁴⁹

Jaunākie sieviešu agresijas pētījumi gan pierāda, ka dažādās sabiedrībās (gan primitīvās, gan modernās) pirmskolas vecuma meitenes ir tik pat varmācīgas kā to ciltsbrāļi, un savu mērķu sasniegšanai nevilcinās izmantot arī fizisku spēku, bet ap desmit – vienpadsmit gadu vecumu fiziskā agresivitāte meitenēs krietni samazinās.⁵⁰

Tas, protams, nenozīmē, ka sievietes šo vecumu sasniedzot vairs nav agresīvas, agresija vienkārši sāk izpausties maskētā veidā – sievietes izmanto lingvistikas un sociālās struktūras zināšanas, lai izprovocētu kādu uzbrukt vai savādāk kaitēt izraudzītajam upurim.

Varētu domāt, ka dažādas tenkas un aprunāšanas ir raksturīgas tikai skolas vecuma meitenēm, bet Palestīnā, kur sievietes bieži nogalina pašu brāļi un tēvi, lai aizsargātu ģimenes

⁴⁹ Vronsky Peter: *Female Serial Killers. How and Why Women Become Monsters*; Berkley Books; New York 2007.; p. 46.

⁵⁰ Ibid.

godu, antropoloģe *Ilsa Glāzere* atklāja, ka šīs slepkavības izprovocējušas vietējās sievietes, kas izplatīja apsūdzošas tenkas un tādejādi mudināja vīriešus rīkoties.⁵¹

Autores prāt veicinošais faktors, kāpēc sievietēs agresija izpaužas lielākoties netiešā veidā nevis vardarbīgā uzvedībā, varētu būt sabiedrības ietekme, kurā valda uzskats, ka agresīva uzvedība sievietēm ir nepieļaujama.

Sērijveida slepkavas ļoti atšķiras no parastu (vienreizēju) slepkavību izdarītājiem, turklāt izteiktāk ir novērojamas katram dzimumam raksturīgās īpatnības slepkavību veikšanā.

Tāpat kā parastu slepkavību arī sērijveida slepkavību izdarītāji vairākums ir vīrieši, bet pēdējos gados pieaug sieviešu skaits, kas sodītas par vairāku cilvēku slepkavībām. Taču dažādu apstākļu dēļ vīriešu veiktās sērijveida slepkavības parasti izpelnās lielu masu mēdiju interesi.

Vīrieši sērijveida slepkavības pārsvarā izdara ar varas – kontroles un hedonistiskas iekāres motivāciju, lielākoties (ne vienmēr) tie ir saistīti ar izvarošanu un līķa apgānīšanu (nekrofiliju), bet vairākums sieviešu sērijveida slepkavības izdara ar hedonistiska mierinājuma motivāciju – pēc konkrēto personu nāves gūt materiālu labumu.

Ir veikti pētījumi par vīriešu kārtas sērijveida slepkavām, kuru rezultātā ievākti ļoti daudz datu par pašiem slepkavām (sākot no ļoti agras bērnības), par to radniekiem un upuriem. Turpretī tie daži pētījumi, kas ir veikti, lai izpētītu sieviešu kārtas sērijveida slepkavas, var teikt ir izgāzušies. Nevar teikt, ka tas ir pētāmo objektu trūkuma dēļ, bet gan pamanāmākās sieviešu un vīriešu slepkavu atšķirības dēļ – sievietes nelabprāt runā par saviem nodarījumiem (pat ja ir jau notiesātas), savukārt vīrieši izceļas ar īpašu runīgumu un ir iespējams uzzināt pat vissīkākās nodarījumu detaļas un privātās dzīves nianses. Kā piemēru var minēt bēdīgi slaveno *Kasparu Petrovu*, kurš televīzijas kanālam RTR pārdevis tiesības uzņemt filmu par saviem nodarījumiem, kā arī atļāvis savam advokātam sarakstīt grāmatu. Līdzīgi rīkojās daudzi vīriešu kārtas sērijveida slepkavas, iespējams, tas ir iemesls, kāpēc to nodarījumi tiek biežāk atspoguļoti masu mēdijos. Vienīgā sieviete sērijveida slepkava, kas devusi tiesības publicēt savus nodarījumus un uzņemt filmu par savu dzīvi ir *Ailīna Vornoss*.

Vidējais vecums kādā izdarīta pirmā slepkavība vīriešiem ir apmēram 27 gadi, bet sievietēm ap 32 gadiem. Sievietes sērijveida slepkavas parasti pirmo slepkavību izdara vēlākā vecumā, bet turpina izdarīt slepkavības salīdzinoši ilgāk kā vīrieši (dažos gadījumos pat līdz 60 – 70 gadiem), turpretī reti kurš sērijveida slepkava vīrietis turpina slepkavot pēc četrdesmit gadiem.⁵²

⁵¹ Ibid p. 47.

⁵² Vronsky Peter: *Female Serial Killers. How and Why Women Become Monsters*; Berkley Books; New York 2007.; p. 38.

Arī upuru izvēle atšķiras – vīrieši 70% gadījumos nogalina svešiniekus, turpretī sievietes apmēram 75% gadījumu nogalina sev pazīstamus cilvēkus (tajā skaitā ģimenes locekļus). Vīrieši par upuriem galvenokārt izvēlās jaunas sievietes, turpretī sievietes visbiežāk nogalina vīriešus, bieži arī bērnus un cilvēkus gadus.⁵³

Sievietes savus upurus visbiežāk noindē, turpretī vīrieši izmanto gan fizisku spēku gan dažādus ieročus un priekšmetus, lai pārvarētu sava upura pretestību.⁵⁴

Vīrieša sērijveida slepkavas uzbrukumu ir iespējams pārdzīvot dažādu iemeslu dēļ, galvenokārt tāpēc, ka pati slepkavība vienmēr nav slepkavas iedomu centrālā daļa, slepkavība var būt tikai veids kā slēpt savu noziegumu, vīriešu kārtas slepkavas bieži pamet savu upuri tuvu nāvei, vai arī nepārliecinās vai upuris ir miris, reizēm par upuri apžēlojas un nenogalina tādejādi paužot savu varu pār dzīvību un nāvi, viņus no slepkavības var atturēt arī tas, ja tie pēkšņi ierauga upuri kā cilvēku – personību.⁵⁵

Turpretī sievietēm sērijveida slepkavām mērķis ir pati slepkavība, nevis spīdzināšana vai izvarošana. Turklāt sievieti sērijveida slepkavu ir bezjēdzīgi un neiespējami atturēt no slepkavības ar upura apzināšanos kā personu, sievietes sērijveida slepkavas parasti jau pazīst savus upurus un bieži vien tas ir arī slepkavības iemesls.⁵⁶

3.3. Slepkavību izdarījušo personu sociālā stāvokļa raksturojums

Sociālo stāvokli raksturo vairāki faktori, tādi kā ienākumu līmenis, nodarbinātība un izglītība.⁵⁷ Sociālo grupu savukārt veido cilvēki, kas atrodas līdzīgā sociālajā stāvoklī.

Slepkavības ir izteikti saistītas ar sociālo grupu, slepkavības visbiežāk izdara trūcīgie, neizglītotie un bezdarbnieki. Jo zemāka sociālā grupa, jo lielāka iespēja, ka persona izdarīs slepkavību un jo augstāka sociālā grupa, jo mazāka iespēja, ka persona izdarīs slepkavību.⁵⁸

Arī pēc Valsts policijas publisko pārskatu sniegtās informācijas ir noprotams, ka noziedzīgus nodarījumus bieži veic personas ar zemu sociālo stāvokli – tādas personas, kas nekur nestrādā un nemācās, kā arī personas, kas jau agrāk ir izdarījušas noziedzīgus nodarījumus. Personas, kas nekur nestrādā un nemācās katru gadu izdara apmēram 50 – 57% no visiem noziedzīgajiem nodarījumiem.

⁵³ Ibid. p. 41.

⁵⁴ Ibid. p. 43.

⁵⁵ Vronsky Peter: Female Serial Killers. How and Why Women Become Monsters; Berkley Books; New York 2007.; p. 33 – 35.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Conklin John E.: Criminology; Macmillan Publishing Co.; New York 1981; p. 139.

⁵⁸ Goode Erich: Deviant Behavior, Second Edition; Prentice-Hall Inc.; Englewood Cliffs, New Jersey, 1984., p. 223.

Džons Braitvajs savā septiņdesmito gadu beigās veiktajā pētījumā par dažādu sociālo grupu saistību ar noziedzību apskatīja ASV statistiku, par noziedzīgu nodarījumu izdarītāju sociālo stāvokli un secināja, ka pieaugušie ar zemāku sociālo stāvokli biežāk izdara noziedzīgus nodarījumus, ka pieaugušie ar vidēju sociālo stāvokli, turklāt tā pati sakarība arī attiecināma arī uz nepilngadīgajiem. *Braitvaita* pētījumā bija iekļauta arī sociālā vide, kādā personas dzīvo, pētījumā atklājās, ka pieaugušie un nepilngadīgie, kas dzīvo zema līmeņa sociālajā vidē biežāk izdara noziedzīgus nodarījumus.⁵⁹

4. Upura raksturojums

4.1. Upuris

Upuris ir salīdzinoši jauns kriminoloģisko pētījumu objekts, ko pēta kriminoloģijas apakšnozare viktimoloģija. Pirmo reizi terminu viktimoloģija ieviesis amerikāņu psihiatrs *Frederiks Verthams* 1949. gadā, viņš to apzīmēja kā zinātni, kas pēta upuru socioloģiju.⁶⁰

Literatūrā nav konkrēti noteiktas robežas, kādi upura aspekti tiek pētīti, populārākie ir upura un slepkavas attiecības un upura loma noziedzīgajā nodarījumā, mazāk tiek pētīts noziedzīga nodarījuma seku iespaids uz upuri un kā upuris sadzīvo ar viktimizācijas faktu, kas, pēc autores domām, ir tik pat nozīmīgi kā pētīt attiecības starp noziedznieku un upuri.

Lielās pilsētās slepkavības biežāk notiek starp svešiniekiem, kā retāk apdzīvotās teritorijās. Bet visbiežāk slepkavības notiek starp savstarpēji pazīstamiem cilvēkiem un parasti ir spontānas (nav mēnešiem ilgi plānotas).⁶¹

Slepkavas un upuri visbiežāk ir tuvu pazīstami cilvēki, turklāt, jo tuvākas attiecības, jo lielāka iespēja, ka kāda no pusēm tiks noslepkavota. *Ēriks Guds* to izskaidro ar emocijām, kuru uzliesmojumi bieži ir iemesli slepkavībām.⁶²

Attiecībā uz dzimumu upuru izvēlē – lielākoties, ja upuris ir vīrietis arī slepkava ir vīrietis – 82% vīriešu slepkavību ir izdarījuši vīriešu kārtas slepkavas. Tāpat ja slepkava vīrietis kādu nogalina, tad visbiežāk upuris ir vīrietis – 75% vīriešu kārtas slepkavu upuru ir

⁵⁹ Beirne Piers; Messerschmidt James: *Criminology*; Harcourt Bruce Jovanovich Collage Publishers; [b.v.] 1991; p. 534.

⁶⁰ Maguire Mike; Morgan Rod; Reiner Robert: *The Oxford Handbook of Criminology Second Edition*; Clarendon Press; Oxford 1997; p. 578.

⁶¹ Goode Erich: *Deviant Behavior, Second Edition*; Prentice-Hall Inc.; Englewood Cliffs, New Jersey, 1984; p. 222.

⁶² *Ibid.*

vīrieši. Tajā pašā laikā, ja upuris ir sieviete, tad slepkava parasti ir vīrietis – 90% no sieviešu kārtas upuriem ir nogalinājuši vīrieši.⁶³

Vīrieši parasti nogalina draugus un kompanjonus, nevis ģimenes locekļus. Tas skaidrojams ar to, ka vīriešus vairāk uztrauc citu vīriešu vērtējums.⁶⁴ Vīriešu kārtas upurus visbiežāk nogalina draugi un svešinieki, nevis ģimenes locekļi, bet vīrieti ir nogalinājuši sievietes, tad noziedzniece visdrīzāk bijusi sieva.⁶⁵

Dveins Smits un *Roberts Pārkers* izveidoja pirmo noziedznieka un upura attiecību sistematizācijas veidu. Viņi slepkavības klasificēja pēc attiecībām kādas valdīja starp upuri un slepkavu un izveidoja divas grupas:

- 1) primārās slepkavības – biežāk sastopamās slepkavības, tās, kurās iesaistīti ģimenes locekļi, draugi un paziņas, šīs slepkavības raksturo kā ekspresīvus noziegumus, jo tie parasti izriet no strīdiem, greizsirdības, atribības un citām domstarpībām;
- 2) neprimārās slepkavības – tās ietver upuri un slepkavu, kas viens otru nepazīst, parasti tās izriet no cita nozieguma, piemēram, laupīšanas, tās raksturo kā instrumentālu noziegumu, jo tās ietver slepkavas iepriekšēju nodomu.⁶⁶

Sievietes izdarītas slepkavības upuris visbiežāk ir vīrietis – 86% sieviešu slepkavu veikto slepkavību upuri ir vīrieši. Kā arī sievietes par saviem upuriem biežāk izvēlas vīrus, mīļākos un radniekus.⁶⁷

Feminisma izplatība un sievietes un vīrieša lomas un stāvokļa sabiedrībā izlīdzināšanās varētu novest pie tā, ka pieaug slepkavību skaits, kurās sievietes par saviem upuriem izvēlas sievietes.⁶⁸

Viena no nozīmīgākajām inovācijām – *Marvina Volkanga* 1967. gadā aprakstītā „upura ierosinātā slepkavība” – tas ir termins vardarbīgām darbībām, ar kurām upuris panācis slepkavas darbību, piemēram, pirmais izdarot sitienu. Upura ierosinātā slepkavībā upuris pats izraisa savu slepkavību caur savām provocējošajām darbībām. Volkanga pētījumā pierādīts, ka upura ierosinātajās slepkavībās upuris visbiežāk ir vīrietis, bet slepkava sieviete. Upuris – parasti slepkavas vīrs, visbiežāk nodurts un slepkavība ir bijusi saistīta ar alkohola lietošanu.⁶⁹

Citi kriminologi apšauba upura ierosinātās slepkavības tēzi, jo starp noziedznieku un upuri notiek savstarpēja izaicinājuma izteikšana vārdos vai darbībās – tātad iesaistītas ir abas

⁶³ Ibid. p. 224.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Schmallegger Frank: *Criminology Today Third Edition*; Pearson Education, Inc.; New Jersey 2004; p. 293.

⁶⁶ Schmallegger Frank: *Criminology Today Third Edition*; Pearson Education, Inc.; New Jersey 2004; p. 293.

⁶⁷ Goode Erich: *Deviant Behavior, Second Edition*; Prentice-Hall Inc.; Englewood Cliffs, New Jersey, 1984, p. 224.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Gibbson Don C.: *Society, Crime, and Criminal Behaviour*; Prentice – Hall Inc., New Jersey 1987, p. 260.

pusēs, nevis tikai upuris. *Deivida Lukenbilla* pētījumā norādīts, ka slepkavība notiek noziedznieka, upura un reizēm arī strīda novērotāju savstarpēju apvainojumu rezultātā.⁷⁰

Viņš ir norādījis arī posmus kādos notiek šāda veida slepkavība:

- 1) upuris izdara kustību, žestu vai izsaka piebildi, ko noziedznieks uztver kā aizvainojošu;
- 2) noziedznieks atbild ar vārdisku vai fizisku izaicinājumu;
- 3) upuris reaģē ar tādu darbību, kas iesaista abas puses vardarbīgā strīda risinājumā;
- 4) cīņa beidzas ar upura nāvi.⁷¹

4.2. Netiešais upuris

Tā kā slepkavība ir noziedzīgs nodarījums, kas ir vērsts tieši pret cilvēka dzīvības interesēm, tad lielākoties nav iespējams pētīt kā upura tālāko dzīvi ietekmējis noziedzīgais nodarījums – ja nav noticis slepkavības mēģinājums, upuris ir miris. Taču slepkavības emocionālās sekas izjūt arī upura tuvākie – ģimenes, draugi, tāpēc aptuveni septiņdesmitajos gados viktimoloģijā parādījās jauns jēdziens – *covictim*, ko varētu tulkot kā līdzupuri, taču autoresprāt labāk šo terminu tulkot kā netiešo upuri, jo izdarot slepkavību slepkava netieši viktimizē arī upura tuvākos.

Šai sabiedrības daļai ir veltīts ļoti maz pētījumu, jo parasti plašāk tiek pētīti tieši upuri, tā kā slepkavības gadījumā upuris iet bojā, tad arī pētījumi bieži vien aprobežojas tikai ar posmu līdz slepkavībai.

Merilina Petersone Armoras apkopotajā informācijā ir atrodami pētījumi, kas veikti par slepkavību netiešajiem upuriem.

Iesākumā jāatzīmē, ka slepkavības upura tuvinieki izjūt savādākas emocijas, kā cilvēki, kuru tuvākie ir miruši dabīgā nāvē. Pirmkārt viņiem ir jāpieņem fakts, ka tuvinieku ir nogalinājusi cita persona, otrkārt, ja konkrētā slepkavība ir nonākusi masu mediju uzmanības centrā, var tikt ietekmētas viņu tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, un treškārt – tā kā slepkavību kā noziegumu, krimināltiesību pārkāpumu soda tiesa valsts vārdā, tad tuvinieki

⁷⁰ Beirne Piers; Messerschmidt James: *Criminology*; Harcourt Bruce Jovanovich Collage Publishers; [b.v.] 1991; p. 68

⁷¹ Ibid.

šajā procesā ir savā ziņā otršķirīgi un ir spiesti procesu noskatīties no malas. Netiešie upuri vairāk izjūt dusmas, vēlmi atriebties un dzīvi uzskata kā mazāk saprotamu un jēgpilnu.⁷²

Daudzi netiešie upuri cieš no t.s. traumatiskajām bēdām, kas var izpausties kā:

- 1) izziņas līmenī netiešais upuris var sūdzēties par uzmācīgām domām un murgiem;⁷³
- 2) emocionālā līmenī netiešais upuris var aprakstīt tādas emocijas kā dusmas, bailes un vainas apziņu, kā arī nejutīgumu un norobežošanos no sabiedrības;⁷⁴
- 3) psiholoģiskajā līmenī – miega traucējumi, apetītes zudums, galvas sāpes, paaugstinātas baiļu reakcijas⁷⁵;
- 4) uzvedības līmenī – saasināta apkārtējās vides uztvere, centieni atrast slepkavu saviem spēkiem un problēmas veidot attiecības ar citiem cilvēkiem.⁷⁶

Šīs izjūtas var būt pārejošas, taču var attīstīties arī par posttraumatiskā stresa sindromu. *Merilina Petersone Armora* piezīmē, ka šādu psiholoģisko traumu pētīšana ir attīstījusies galvenokārt ārstējot kara veterānus, bet to var tieši piemērot slepkavību netiešajiem upuriem, jo izjūtas ir ļoti līdzīgas.⁷⁷

Ja parasti cilvēki apzinās, ka skumjām kaut kad pienāks gals, tad slepkavību netiešie upuri lielākoties neuzskata, ka skumjas par nogalināto personu kādreiz pāries, tās atkarībā no apstākļiem mainās, bet nekad nepāriet. Tas ļoti ietekmē netiešo upuru dzīves kvalitāti.⁷⁸

Apskatot veidus kā atbalstīt un palīdzēt netiešajiem upuriem var minēt, ka šobrīd ASV, Kanādā un Austrālijā ir izveidotas speciālas atbalsta grupas slepkavību upuru tuviniekiem, kurās palīdz pārvarēt skumjas.

Piemēram, Edmontonas slepkavību upuru atbalsta sabiedrība (Victims of Homicide Support Society of Edmonton) Kanādā, kas ir izveidota kā pašpalīdzības grupa, lai palīdzētu cilvēkiem pārdzīvot savu tuvāko slepkavību. Tās lokalizācija Edmontonā ir saistīta ar to, ka šajā Kanādas lielpilsētā ir augstākais slepkavību līmenis.⁷⁹

Ir atrodamas neskaitāmas interneta mājaslapas, kurās ir sniegta informācija, kā samierināties ar zaudējumu un kur meklēt palīdzību. Latvijā informāciju par palīdzību netiešajiem slepkavību upuriem nav iespējams atrast nedz valsts tiesībsargājošo iestāžu mājaslapās, ne citviet internetā.

⁷² Bartol A. M.; Bartol C. R.: *Current Perspectives in Forensic Psychology and Criminal Justice*; SAGE Publications; London 2006; p. 133 – 134.

⁷³ Ibid. p. 134.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Bartol A. M.; Bartol C. R.: *Current Perspectives in Forensic Psychology and Criminal Justice*; SAGE Publications; London 2006; p. 135.

⁷⁸ Ibid. p. 135 – 136.

⁷⁹ Victims of Homicide [Internets] pieejams: <http://www.victimsofhomicide.ca/index.html> [2009. gada 1. aprīlī]

Zinātnieki *Umbreits* un *Voss* savos darbos ir aprakstījuši netipisku veidu kā palīdzēt slepkavību netiešajiem upuriem – upuru un noziedznieku savstarpējo dialogu. Šī intervence, atsevišķos gadījumos, paredz iespēju nodrošināt cietušā ģimenes locekļiem dialogu ar slepkavu, tādejādi netiešajiem upuriem ir izdevība uzdot jautājumus un izstāstīt kā slepkavība viņus ir ietekmējusi. Savā pētījumā viņi aptaujāja 11 netiešos upurus un 9 noziedzniekus, kuri bija piedalījušies savstarpējā dialogā un rezultātos norādīja, ka 100% netiešo upuru un 89% noziedznieku atzina, ka dialogs bijis noderīgs, kā arī 91% netiešo upuru un 78% noziedznieku norādīja, ka ir mainījies viņu dzīves skatījums un ka pēc dialoga viņi attiecas pozitīvāk pret saviem dzīves apstākļiem.⁸⁰

Pēc autores domām, par slepkavību netiešajiem upuriem vairākumā gadījumu uzskatāmi ne tikai upura tuvinieki, bet arī slepkavas tuvinieki, kuri bieži tiek pakļauti pastiprinātai masu mēdiju interesei un emociju ziņā pārdzīvo līdzīgas sajūtas kā upura tuvinieki.

Literatūrā šādu nostāju ir grūti atrast, taču *Brūs Donato* ir aprakstījis gadījumu no savas psihoterapeita prakses, kad pie viņa pēc palīdzības vērsās sieviete, kuras dēls bija izdarījis slepkavību. Arī viņu jutās sāpināta, pazemota un viņu mocīja vainas apziņa par to, ka viņa ir izaudzinājusi slepkavu, kā arī izjuta dusmas pret dēlu.⁸¹

⁸⁰ Bartol A. M.; Bartol C. R.: *Current Perspectives in Forensic Psychology and Criminal Justice*; SAGE Publications; London 2006; p. 138 - 139.

⁸¹ Bruhns John, Donato Bruce L., Kutscher Austin H.: *The Human Side of Homicide*; Columbia University Press; New York 1982; p. 88 – 90.

III. SLEPKAVĪBU IETEKMĒJOŠIE APSTĀKĻI

Slepkavību ietekmējošie apstākļi ir ļoti būtisks aspekts, daudzi kriminologi savos pētījumos apskata to, kā konkrēti faktori ne tikai ietekmē slepkavību skaitu, bet arī konkrēta veida slepkavību izdarīšanas iespējamību, piemēram, *K. R. Viliams* un *R. L. Flevelings* sava pētījumā atklāja, ka dažādu faktoru iedarbība ietekmē to kāds slepkavību veids būs izplatītāks, piemēram, pie liela nabadzības līmeņa palielinās starp ģimenes locekļiem izdarītu slepkavību risks, bet pārapdzīvotība var novest pie starp svešiniekiem notikušu slepkavību skaita palielināšanos.⁸²

Tāpēc, lai slepkavību ietekmējošie apstākļus pārskatāmāk izkārtotu autore tos sagrupēja:

- 1) kopējos ietekmējošos apstākļos, kuros iekļāva apstākļus, kas ietekmē slepkavību izdarīšanu kopumā visā sabiedrībā;
- 2) specifiskajos ietekmējošos apstākļos, kuros iekļāva apstākļus, kas var ietekmēt konkrētu indivīdu slepkavības izdarīšanai.

1. Kopējie ietekmējošie apstākļi

1.1. Sociālie apstākļi

Kā sociālos apstākļus autore apkopojusi slepkavību veicinošos apstākļus, kas tieši saistīti ar sabiedrību un sabiedrības ietekmi uz cilvēkiem, izņemot tos apstākļus, kas nav aktuāli Latvijā pastāvošajai kriminogēnajai situācijai, piemēram, rases piederību.

Kultūra kā slepkavību veicinošs apstāklis. Darbā ar vārdu kultūra apzīmēti „veidoli un simboli, kas sastopami ikdienas dzīvē”⁸³. – tā ir mūzika, māksla, literatūra, filmas u.c. informācija

Mūsdienās vardarbība kultūrā ir ļoti izplatīta, tā ir saskatāma ne tikai Holivudas trilleros, bet pat bērnu multiplikācijas filmās, likumsakarīgi, tas izraisa bažas sabiedrībā – kā šāda kultūra ietekmē sabiedrību, lielākoties vieglāk ietekmējamos – bērnus un jauniešus.

Kriminologi, kas sasaista kultūras produktus un noziedzību, bieži balstās uz vienu un to pašu pieņēmumu, ka kultūra izraisa imitatīvu uzvedību tajos, kas tiek tai pakļauti, tādejādi

⁸² Schmallegger Frank: *Criminology Today Third Edition*; Pearson Education, Inc.; New Jersey 2004; p. 294.

⁸³ Halle C., Hayward K., Wahidin A., Wincup E.: *Criminology*; Oxford University Press; New York 2005, p. 145.

panākot atdarināšanu starp klausītājiem, lasītājiem vai skatītājiem. *Džefs Farels* norāda, ka šis apgalvojums nav piemērojams visos gadījumos, jo tas atspoguļo cilvēka uzvedību kā mehānisku un izslēdz iespēju, ka cilvēks varētu kultūras produktu vērtēt kritiski. Kā arī apgalvo, ka kultūras un noziedzības saistīšana bieži notiek ar slēptiem politiskiem nolūkiem – lai izpatiktu kādai no sabiedrības grupām u.tml.⁸⁴

Arī pēc autores domām uzskats, ka kultūra pamudina atdarināt, nav absolūts, taču nevar noliegt, ka tā ir spējīga iespaido konkrētas cilvēku grupas, un daudzos gadījumos tik tiešām ir novērojama imitatīva uzvedība, piemēram, masu slepkavības, kas izdarītas pēc datorspēles parauga.

Kultūra pastāvīgi mainās, var teikt, ka to maina cilvēku uzskati. Daudzas lietas, ko var saskatīt mūsdienā kultūrā vēl pagājušā gadsimta sākumā tiktu aizliegtas, kā neatbilstošas un sabiedrībai kaitīgas.

Kultūrā vienmēr ir tikušas atspoguļotas slepkavības – sākot ar *Bībeles* stāstu par Kainu un Ābelu un Šekspīra „*Hamletu*”, beidzot ar Aleksandras Mariņinas kriminālromāniem un „Oskaroto” Holivudas filmu „*Monstrs*”. Taču mūsdienās var skaidri saskatīt, ka sabiedrību vairāk interesē negatīvais nekā pozitīvais, ja agrāko kultūras produktu zemtekstā varēja skaidri saskatīt morāli, ka nogalināt ir slikti, tad mūsdienās šī morāle vairs nav tik viennozīmīga. Tam kā pierādījums ir arī pastiprinātā sabiedrības interese par sērijveida slepkavām. Katru gadu tiek izdotas neskaitāmas slepkavu biogrāfijas, turklāt tās netiek izdotas kā zinātniskā literatūra, kas būtu orientēta uz tiesu psihiatriju, bet kā parastas biogrāfijas – pieejamas jebkuram lasītājam. Salīdzinājumam var minēt divas grāmatas – *Mihaela Kellera* 1998. gadā izdoto grāmatu „*Murder Most Rare The Female Serial Killer*” un *Petera Vronska* 2007. gadā izdoto grāmatu „*Female Serial Killers. How and Why Women Become Monsters*”, tad var secināt, ka pirmā ir zinātniskā literatūra, kas paredzēta kriminoloģijas studentiem, ko ir sarakstījis kriminologs, bet otrā ir žurnālistikas stilā sarakstīta grāmata, ko ir sarakstījis žurnālists, tā lai piesaistītu pēc iespējas vairāk lasītāju, tajā ir atspoguļoti daudz nepierādītu faktu, kas aprakstītās slepkavības nejaušam lasītājam var parādīt pat pievilcīgā gaismā.

Šo tendenci var saistīt ar anomijas teoriju – cilvēku vērtību degradēšanos – kad agrāk tikai zinātnei pieejamā informācija kļūst par popkultūru.

Masu mēdiji kā slepkavību veicinošais apstākļi. Cieši saistīti ar kultūru ir masu mēdiji, kas pilda informatīvo funkciju, tas ir avots no kā lielākā daļa cilvēku uzzina par valstī notiekošo, tajā skaitā arī noziedzību. Masu mēdiji ne tikai informē, bet arī „rada emocijas”⁸⁵. Masu mēdiji bieži vien balstās uz šobrīd ļoti populāro žurnālistikas novirzienu –

⁸⁴ Halle C., Hayward K.; Wahidin A.; Wincup E.: *Criminology*; Oxford University Press; New York 2005, p. 146.

⁸⁵ *Ibid.* p. 150.

sensacionālismu, kas ir balstīts uz sensāciju radīšanu, pat vienkārši fakti var tikt pārveidoti par sensāciju.

Masu mēdiji parasti uzmanību pievērš smagiem noziegumiem, kuri parasti nav tik daudzskaitlīgi, kā citi noziegumi, tas cilvēkos var radīt maldīgu uzskatu par noziedzības stāvoli valstī un pat izraisīt masu paniku. Masu mēdiji parasti arī uzsver trūkumus noziedzības novēršanā un atbildīgo institūciju darbībā.⁸⁶

Donalds Tafts un *Ralfs Englands* izsaka minējumu, ka masu mēdiji var gan veicināt, gan novērst noziedzību. Kā arī min, ka masu mēdiju ietekme uz cilvēku uzvedību ir ierobežota ar lasītāju, klausītāju vai skatītāju pašu pieredzi un uzskatiem. Ir iespējams, ka viens un tas pats TV sižets kādu cilvēku attur no noziedzīgas rīcības, bet citu tieši pamudina uz noziedzīgu rīcību.⁸⁷

Attiecībā pret avīzēm kā masu mēdiju *Donalds Tafts* un *Ralfs Englands* norāda, ka tās var ietekmēt noziedzību vairākos veidos:

- 1) iemācot nozieguma tehniku;
- 2) atspoguļojot noziedzību kā kaut ko pievilcīgu, izdevīgu un aizraujošu;
- 3) noziedznieku padarot prestižu;
- 4) tieši vai netieši izraisot simpātijas pret noziedznieku;
- 5) atspoguļojot noziedzību radošos elementus, kas atrodas kultūrā – uzsverot kriminogēnās vērtības, kuras tiek plaši atzītas sabiedrībā,
- 6) izsmejot atbildīgās valsts varas iestādes;
- 7) aizstāvot neefektīvus noziedzības novēršanas un noziedznieku sodīšanas paņēmienus.⁸⁸

Pēc autores domām, šie veidi ir attiecināmi pret visiem masu mēdiju veidiem – kā presi, tā arī televīziju, radio un interneta ziņu portāliem.

Darba izstrādes gaitā autore veica pētījumu – divu nedēļu garumā, no 6. aprīļa līdz 20. aprīlim, sekoja līdzī ziņu sižetiem televīzijā, šim mērķim izvēlējās ziņas, kur nav atsevišķi izdalītas kriminālziņas, bet ziņas, kurās tiek apskatīti aktuālie notikumi valstī un ārzemēs. Autore uzmanību pievērta ne tikai sižetiem par slepkavībām, bet sižetiem par noziedzību kopumā, to garumam – īss, vidējs vai garš sižets, novietojumam ziņās – sākumā, vidū, beigās, un atspoguļošanas veidam. 15 pētījuma dienās sižetu par noziedzību ziņās nebija tikai divas dienas (apmēram 13% no visām ziņu pārraidēm). 5 dienās no 15 bija 8 sižeti par slepkavībām – apmēram 33% no ziņu pārraidēm bija sižeti par slepkavībām. Trijos no astoņiem sižetiem

⁸⁶ Ibid. p. 151.

⁸⁷ England Ralph W.; Taft Donald R.: Criminology. Forth edition; The Macmillan Company; New York 1964; p. 208 – 209.

⁸⁸ Ibid. p. 209 – 213

tika apskatītas pasūtījuma slepkavības, vēl trijos masu slepkavības, vienā noziedzīgu grupējumu savstarpēja izrēķināšanās un vēl vienā slepkavība pastipriņošos apstākļos. Četros sižetos atspoguļotās slepkavības bija izdarītas Latvijā.

Ziņu sižeti par slepkavībām parasti bija novietoti ziņu otrajā pusē (vidū vai beigās) – seši sižeti, izņemot skandalozas valstī tikko notikušas slepkavības, par kurām sižeti bija lokalizēti ziņu sākumā.

No pētījuma var secināt, ka noziedzība ir nozīmīga ziņu sastāvdaļa, kā arī to, ka masu mediji uzmanību pievērš tikai īpašu kategoriju slepkavībām, tādām kā masu slepkavības un pasūtījuma slepkavības. Kā pozitīvu apstākli var vērtēt to, ka sižetos lielākoties netiek noniecinātas valsts iestāžu rīcība slepkavību gadījumos, kā arī nevarēja saskatīt nevienu no iepriekš minētajiem *Donalda Tafta* un *Ralfa Englanda* sabiedrības ietekmēšanas veidiem. Bet varēja saskatīt centienus iebiedēt skatītājus ar noziedzības līmeņa straujo pieaugumu un prognozēm par deviņdesmito gadu kriminogēnās situācijas atgriešanos.

Kriminālās subkultūras kā slepkavību veicinošs apstāklis. Viens no kriminologu pētījumu objektiem ir kriminālās subkultūras, tās nodrošina biedriem efektīvu zināšanu ieguves mehānismu, lai attīstītu krimināli sodāmu uzvedību – automašīnu zagšanai, krāpšanai, vardarbības pielietošanai un citiem noziegumiem. Šajās subkultūrās ir izveidojies savs ētoss – vērtību kopums, kas biedru krimināli sodāmo uzvedību definē kā piemērotu un pat godājamu.⁸⁹

Vairumā gadījumu subkultūras piederība ir saskatāma arī ģērbšanās stilā, specifiskā slengā – lingvistiskos kodos, kas parastam cilvēkam liktos nesaprotami, kā arī ikdienas rituālos⁹⁰.

Kriminologs *Džefs Ferels* Subkultūru efektivitāti saskata divos faktos:

- 1) subkultūras biedrs rīkosies saskaņā ar subkultūrā valdošajām ētikas normām arī tad, ja tuvumā nebūs neviena no tās pašas subkultūras,
- 2) subkultūra var efektīvi funkcionēt arī tad, ja tās biedri ne reizi nav satikušies, pietiek ar to, ka biedri ievēro subkultūrā pieņemtās uzvedības un ētikas normas.⁹¹

Ar slepkavību izdarīšanu visciešāk saistīta viena no kriminālajām subkultūrām - **vardarbības subkultūra.**

Atsevišķos lielu pilsētu rajonos ir novērojamas cilvēku grupas, kuru dzīvesveids ir saistīts ar vardarbību un lielu slepkavību izplatību. Tā ir vardarbības subkultūras tēze, kas

⁸⁹ Halle C., Hayward K.; Wahidin A.; Wincup E.: *Criminology*; Oxford University Press; New York 2005, p. 141.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid. p. 141 – 142.

apgalvo, ka dažu sabiedrības grupu dzīves apstākļos vardarbība ir kā sociālas mijiedarbības rezultāts.⁹²

Līroja Šulca Sentluisā veiktajā pētījumā atklājies, ka vardarbības subkultūrai piederīgās personas pastiprināti uztraucas par iespējamiem uzbrukumiem, tāpēc izjūt vēlmi sevi aizsargāt sevi, parasti izvēloties iegādāties ieroci, jo pieņem, ka potenciālie uzbrucēji arī ir bruņoti ar ieroci.⁹³

Ēriks Guds vardarbības subkultūru apraksta nedaudz savādāk - lielākajā daļā sabiedrības jau no seniem laikiem pastāv uzskats, ka ir nepieciešams pielietot vardarbību, ja ir jāaizstāv gods un cieņa. Šādi starpgadījumi parasti visbiežāk notiek, ja aizskartā persona atrodas starp cilvēkiem, ko tā pazīst. Ir ļoti iespējams, ka cilvēks, kas pieder šai subkultūrai vardarbību parasti neatzīst – pielieto tikai goda un cieņas aizskaršanas gadījumā. Taču „vardarbības subkultūras” teorijā norādīts, ka arī otrai pusei, goda un cieņas aizskārējam, jāatdzīst vardarbība kā līdzeklis savas vīrišķības pierādīšanai.⁹⁴

Tas ir viens no izplatītākajiem slepkavību scenārijiem – kad slepkavība izriet no kautiņa, šajā gadījumā arī slepkava un uzbrucējs it kā ir vienādās pozīcijās, jo viegli ir iedomāties apstākļu sakritību, kad sākotnējais upuris kļūst par slepkavu.

ASV sociologu veiktie pētījumi liecina, ka vardarbības subkultūras visizplatītākās ir lielu pilsētu graustu rajonos, kuros ir liels izdarīto slepkavību skaits. Nabadzības, nestabilās sabiedrības organizācijas un sliktas ģimenes dzīves ietekmē personām var veidoties nepareiza vērtību sistēma, kurā vardarbība var tikt atzīta par pieņemamu. Ja personas ar šādu modificētu vērtību sistēmu atrodas tuvumā, tad ievērojami paaugstinās vardarbīgu incidentu risks, kas var rezultātā var beigties arī ar slepkavību.⁹⁵

Reliģiskā piederība kā slepkavību veicinošs apstāklis. Reliģiju parasti apskata kā apstākli, kas uz noziedzību iedarbojas preventīvi, taču pastāv iespēja, ka reliģijas iespaids uz noziedzību ir pretējs.

Nenoliedzami reliģijai ir liels iespaids uz lielāko daļu cilvēku un sabiedrībā valdošajām vērtībām, tāpēc reliģija var panākt ne tikai noziedzības mazināšanos – nosodot noziedzību, bet arī noziedzības palielināšanos – tieši vai netieši atbalstot kāda veida pārkāpumus. Lai gan, protams, reliģija nevar tieši ietekmēt cilvēka rīcību tā var pamudināt uz konkrētu darbību.

⁹² Gibbson Don C.: Society, Crime, and Criminal Behaviour; Prentice – Hall Inc., New Jersey 1987, p. 261.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Goode Erich: Deviant Behavior, Second Edition; Prentice-Hall Inc.; Englewood Cliffs, New Jersey, 1984, p. 224 – 225.

⁹⁵ Gibbson Don C.: Society, Crime, and Criminal Behaviour; Prentice – Hall Inc., New Jersey 1987, p. 261

Zinātnieki norāda, ka reliģija dažādos laika periodos ir atbalstījusi verdzību, karu, rasu segregāciju, spīdzināšanu, despotiskus politiskos režīmus un kastu sistēmu, kas praktiski ir raksturojami kā noziegumi ne tikai pret personu, bet arī pret cilvēci.⁹⁶

Reliģija var iedvesmot slepkavībai kādu konkrētu cilvēku, iespējams ar kādu psihisku traucējumu, jo ir psihiski traucējumi, kam raksturīga paaugstināta aizraušānās ar dažādām reliģijām. Iedvesmu slepkava var atrast jebkur – rakstos vai garīgo līderu runās, ja vien slepkava sevi identificē ar kādu no šīm ticībām.⁹⁷

Reliģija var pamudināt uz slepkavību arī visu grupu kopumā, piemēram, Libānā lokalizētā radikālo islamistu Šītu grupa Hezbollah (dieva partija), kas pretojas rietumu valstu ietekmei un cenšas iedibināt fundamentālistu varu Irānā. Hezbollah kopš 1982. gada ir nogalinājuši vairāk kā astoņsimts cilvēku. Hezbollah ir ieguvusi ietekmi Libānas politikā, izglītībā, sociālajā aprūpē un citās sfērās, kas to padara pievilcīgu vietējiem cilvēkiem, kaut arī savu mērķu sasniegšanai tā neizmanto humānus līdzekļus.⁹⁸

1.2. Sociāli ekonomiskie apstākļi

Nabadzība kā slepkavību veicinošs apstāklis. Viens no galvenajiem ekonomiskajiem faktoriem, kas veicina ne tikai slepkavību, bet arī noziedzības kā tādas palielināšanos ir nabadzība un ienākumu nevienlīdzība.

Daudzi pētījumi pierāda – jo vairāk nabadzīgu cilvēku sabiedrībā, jo vairāk reģistrētu slepkavību gadījumu.

Turpretī ASV *Stīvena Mestnera* nabadzības, nevienlīdzības un slepkavību koeficientu pētījumā tika pierādīts, ka sabiedrībās ar zemāko nabadzības līmeni bija lielāks slepkavību koeficients. *Viliams Beilijs*, kas turpināja *Mestnera* pētījumu secināja, ka nabadzība un slepkavību skaits ir saistīti pozitīvā ziņā, proti, jo izplatītāka nabadzība, jo vairāk slepkavību.⁹⁹

Kā jau nodaļas sākumā minēts nabadzība palielina starp ģimenes locekļiem izdarītu slepkavību risku, to var izskaidrot ar strīdiem, kas ģimenēs bieži izceļas finansiālu jautājumu dēļ, bet slepkavības visbiežāk tiek izdarītas strīda laikā.

⁹⁶ England Ralph W.; Taft Donald R.: Criminology. Forth edition; The Macmillan Company; New York 1964; p. 220.

⁹⁷ Burgess Allen G.; Burgess Ann; Douglas John E.; Ressler Robert K.: Crime Clasification Manual, Second Edition; Jossey Bass; San Francisco 2006; p. 195.

⁹⁸ Burgess Allen G.; Burgess Ann; Douglas John E.; Ressler Robert K.: Crime Clasification Manual, Second Edition; Jossey Bass; San Francisco 2006; p. 250.

⁹⁹ Gibbson Don C.: Society, Crime, and Criminal Behaviour; Prentice – Hall Inc., New Jersy 1987; p. 262 -263.

Bezdarbs kā slepkavību veicinošs apstāklis. Kā aprakstīts otrās nodaļas 3.3. apakšnodaļā, slepkavības ir saistītas ar sociālo grupu – jo zemāka sociālā grupa, jo lielāka iespējamība, ka persona izdarīs slepkavību. Zema sociālā grupa nozīmē arī to, ka persona nestrādā un nemācās, tātad ir bezdarbnieks. Bezdarbs, pēc autore domām, ir ne tikai ekonomiski apstāklis, bet arī sociāls apstāklis. Lielākā daļa slepkavību notiek nedēļas nogalēs, laikā no astoņiem vakarā līdz diviem rītā – laikā, kad lielākā daļa cilvēku nestrādā. Tātad bezdarbs rada lielāku slepkavību iespējamību jebkurā laikā.

Ekonomiskā lejupslīde kā slepkavību veicinošs apstāklis. Pētot iepriekšējās ekonomikas lejupslīdes nav pierādīts, ka tās tieši palielinātu noziedzību, taču pētījumi pierāda, ka laupīšanas un citi noziegumi pret īpašumu un noziegumi, kas saistīti ar vardarbību palielinās pieaugot bezdarbam. Pētījumi pierāda, ka noziedzībai ir tendence pieaugt arī ekonomiski labvēlīgos apstākļos.¹⁰⁰ Šī fakta dēļ ekonomisko recesiju nevar uzskatīt par viennozīmīgu slepkavību veicinošu apstākli.

Turklāt nabadzībā un sliktos ekonomiskos apstākļos pat var samazināties slepkavību skaits, jo slikti ekonomiskie apstākļi var pozitīvi ietekmēt sabiedrības morāli.

Var secināt, ka sociāli ekonomisko apstākļu iedarbība slepkavību skaitu var ietekmēt dažādi – gan pozitīvi, gan negatīvi. Bezdarbs uzskatāms par izteikti slepkavību veicinošu apstākli.

2. Specifiskie ietekmējošie faktori

Alkohols kā slepkavību veicinošs apstāklis. Alkohols bez šaubām ir viens no slepkavību veicinošiem apstākļiem. Turklāt slepkava var nebūt alkoholiķis – alkoholu lietojis tikai pirms slepkavības izdarīšanas.

Alkohola lietošana palielina vardarbīgas noziedzības risku. *Ēriks Guds* apgalvo – jo vardarbīgāks noziegums, jo lielāka iespējamība, ka noziedznieks tā izdarīšanas brīdī ir bijis piedzēries. ASV veiktie pētījumi pierāda, ka vairāk kā pusē slepkavību gadījumā, noziedznieks pirms slepkavības bija dzēris.¹⁰¹ Salīdzinājumam – Latvijā 2003. gadā 8218 personas noziedzīgus nodarījumus izdarījušas alkohola reibumā.

Liela daļa slepkavību ir notikušas sadzīves iemeslu dēļ, kopīgas alkohola lietošanas laikā 2007. gadā.

¹⁰⁰ England Ralph W.; Taft Donald R.: Criminology. Forth edition; The Macmillan Company; New York 1964.; p. 124.

¹⁰¹ Goode Erich: Deviant Behavior, Second Edition; Prentice-Hall Inc.; Englewood Cliffs, New Jersey, 1984., p. 131 – 132.

Viens no iemesliem kāpēc alkoholismu ir grūti novērst ir tas, ka alkohols ir baudas avots vairāk kā pusei no pasaules iedzīvotāju un tas labprātīgi netiktu ziedots. Šiem cilvēkiem izmanto alkoholu, lai izbēgtu no neveiksmēm, garlaicības vai mazvērtības kompleksiem.¹⁰²

Donalds Tafts un *Ralfs Englands* norāda, ka pat mazos daudzumos lietots alkohols pavājinā kavēšanas reakciju, kas atbild darbību apdomāšanu pirms to veikšanas, tas jau var kļūt par iemeslu noziedzīgai rīcībai no indivīda puses. Dažiem alkohols rada tādu pašu atkarību kā narkomāniem narkotikas, turklāt dažiem tas var radīt pastāvīgas psihozes. Alkohols izraisa atminas zudumus, personības dezorganizāciju, kavē plānošanas spējas un kā jau iepriekš minēts kavē impulsus. Alkoholika veikta vardarbība var būt bez iepriekšēja nodoma, jo viņš nevar paredzēt savu sitienu spēku.¹⁰³ Arī *Ēriks Guds* vērš uzmanību uz alkoholu kā impulsu kavētāju, un piebilst, ka pārmērīgi liels daudzums alkohola izraisa vieglu eiforiju, samazina nemieru, bailes un sasprindzinājumu, un īpaši izceļ to, ka baiļu samazināšanās parasti noved pie pārsteidzīgas vēlmes uzņemties risku.¹⁰⁴

Ambulatoro tiesu psihiatrisko ekspertīžu nodaļas vadītāja *Anita Apsīte* apgalvo, ka ilgstoša alkohola lietošana ietekmē cilvēka personību, alkohola ietekmē var izveidoties psihopātijas.

Narkotikas kā slepkavību veicinošs apstāklis. Narkotikas līdzīgi kā alkohols veicina noziedzību.

Jebkurš narkomāns nepieciešamības gadījuma var kļūt par noziedznieku.

Pēc savas tiešās psiholoģiskās iedarbības opijs un tā atvasinājumi (morfijs, heroīns un kodeīns) nepamudina tā lietotāju uz noziedzīgu rīcību, drīzāk samazina vardarbīgumu lietotāja, jo tie ir depresanti, bet persona, jau kļūst par noziedznieku to iegādājoties.¹⁰⁵ Turklāt lai iegūtu līdzekļus narkotiku iegādei personas vairākumā gadījumu ir gatavas pārkāpt likumu.

Daudzas sintētiskās narkotikas mūsdienās rada pretēju efektu kāds ir opiātiem. Turklāt abstinences laikā no narkotikām atkarīgās personas var kļūt agresīvas un viegli aizkaitināmas, kas būtiski palielina slepkavības izdarīšanas risku.

Narkomānijas izplatīšanās veicina arī tīšu noziegumu un prostitūcijas skaita pieaugumu, kas savukārt nelabvēlīgi ietekmē valsts ekonomisko un sociālo attīstību. Ievērojams narkotiku tirgotāju aizturēšanas gadījumu skaits, kā arī izmaiņas likumdošanā,

¹⁰² England Ralph W.; Taft Donald R.: Criminology. Forth edition; The Macmillan Company; New York 1964; p. 224.

¹⁰³ Ibid. p. 229.

¹⁰⁴ Goode Erich: Deviant Behavior, Second Edition; Prentice-Hall Inc.; Englewood Cliffs, New Jersey, 1984, p. 126.

¹⁰⁵ England Ralph W.; Taft Donald R.: Criminology. Forth edition; The Macmillan Company; New York 1964; p. 235.

pastiprinot soda sankcijas, noveda pie tā, ka 2002. gadā izmainījās narkotiku izplatīšanas mehānisms, narkotiku tirdzniecība kļuva mobilāka un konspiratīvāka.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Valsts Policija: 2002. gada publiskais pārskats.

IV. SLEPKAVĪBU IETEKMĒJOŠO APSTĀKĻU NOVĒRŠANA

Šajā nodaļā autore apskata slepkavību ietekmējošo apstākļu novēršanu vairāk kā profilaktiskās iedarbības līdzekļu kopumu un kā slepkavību kriminoloģiskās izpētes objektu, jo arī novēršanas pasākumi pēc autores domām ir svarīgs aspekts slepkavību kriminoloģiskajā izpētē – kādi novēršanas pasākumi ir iespējami un kā tie darbojas. Tāpēc šajā nodaļā netiks apskatīta cēloņu novēršana kā process, ko veic valsts iestādes.

Zināšanas, kas profilaktiskās iedarbības līdzekļu kopumu apskata kā kriminoloģiskās izpētes objektu ir noziedzības novēršanas teorija.

Noziedzības novēršanas teorija ir zināšanu kopums par darbībām, kas jāveic, lai pilnveidotu sabiedriskās attiecības ar mērķi noskaidrot un neitralizēt noziedzības cēloņus un apstākļus, kas to veicina, noskaidrot un neitralizēt parādības un procesus, kas nosaka noziedzības līmeni, pieaugumu un atsevišķu noziedzīgu nodarījumu veidu un formu izplatību; neitralizēt faktorus, kas veicina antisabiedrisku iezīmju veidošanos noteiktas personu grupas, ietekmē grupu sadzīves apstākļus; novērst iemeslus, kas nosaka atsevišķu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu; attīstīt noziedzības kontroles formas un metodes.¹⁰⁷

Noziedzības novēršana sastāv no uzdevumiem:

- 1) profilaktiska iedarbība uz noziedzības dinamiku, struktūru cēloņiem kopumā (sociālā profilakse);
- 2) atsevišķu noziedzīgās uzvedības veidu un formu novēršana; noziedzīguma novēršana konkrētās sabiedriskās dzīves sfērās; atsevišķu sociālo grupu noziedzīgu nodarījumu novēršana (kriminoloģiskā profilakse);
- 3) uzdevums saistās ar noziedzīgiem nodarījumiem, ko veic konkrētas personas (individuālā kriminoloģiskā profilakse)¹⁰⁸.

Nodaļa saistīta ar otro uzdevumu, proti, „atsevišķu noziedzīgās uzvedības veidu un formu novēršanu” – slepkavību novēršanu.

Savukārt no risināmā uzdevuma veida ir atkarīgi profilaktiskās iedarbības līdzekļi, kuri iedalās: vispārējos, specializētajos un individuālajos.¹⁰⁹ Turpmākajās apakšdaļās, tiks apskatīti šie iedarbības līdzekļi, kas attiecas uz slepkavību novēršanu.

¹⁰⁷ Autoru kolektīvs: Kriminoloģija: mācību grāmata, papildināts izdevums; SIA „Nordik”, Rīga 2004, 75. lpp.

¹⁰⁸ Turpat.

¹⁰⁹ Turpat

1. Vispārējie profilaktiskās iedarbības līdzekļi

Pēdējā laikā daudzās valstīs ir novērojama tendence veidot juridiski saistošus aktus, kas reglamentē valsts iestādes rīcību, lai novērstu noziedzību. ASV bija viena no pirmajām, kas ieviesa šādu normatīvo aktu tieši saistībā ar vardarbīgās noziedzības novēršanu. *Vardarbīgās noziedzības kontroles un likuma piemērošanas likums* stājās spēkā 1994. gadā (Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994) un ir lielākais ar noziedzību saistītais likums ASV vēsturē. Tajā ir minēts process kā tiek sadalīti līdzekļi, kas paredzēti vardarbīgās noziedzības apkarošanai, paredzēta īpaša policistu, tiesnešu un prokuroru apmācība, kā arī noteikti galvenie pasākumi vardarbīgās noziedzības novēršanai, piemēram, regulēti sodi – sodi kādi piemērojami nepilngadīgiem noziedzniekiem, gadījumi, kad piemērojams nāvessods (tajā skaitā par liecinieku nogalināšanu, ar izvarošanu un bērnu seksuālu izmantošanu saistītām slepkavībām, par slepkavību ko izdarījis ieslodzītais). Ar šo likumu tiek ieviestas jaunas nepilngadīgo noziedznieku pāraudzināšanas programmas, programmas upuriem un upuru tuviniekiem, kā arī izveidotas institūcijas, kas pēta noziedzību.¹¹⁰

Anglijā ir līdzīgs dokuments - *Violent Crime Reduction Bill*, kas gan ir vairāk orientēts tieši uz alkohola izplatīšanas un ieroču tirgošanas ierobežošanu.¹¹¹

Tā kā slepkavība ir vardarbīgās noziedzības veids un visbiežāk ir strīdu un kautiņu rezultāts, tad liela nozīme slepkavības novēršanā ir sabiedrības attieksmei pret vardarbību un **vardarbības novēršanai**. Nozīmīgu darbu šajā sfērā ir veikusi Pasaules Veselības organizācija (turpmāk tekstā PVO), kas no 1991. gada darbojas arī Latvijā. PVO traumu un vardarbības novēršanas departamenta viens no galvenajiem uzdevumiem ir pievērst sabiedrības uzmanību vardarbībai kā nopietnai sabiedrības veselības problēmai.

PVO organizē globālu vardarbības novēršanas kampaņu. Kampaņas ietvaros ir izveidotas plakātu sērijas, kas atspoguļo vardarbību – vardarbību ģimenē, vardarbību pret bērniem, vardarbību pret sievietēm, kā arī vardarbību citās sfērās. Šie plakāti ir nosūtīti dažādām nevalstiskajām organizācijām un citām institūcijām, tos publicējuši preses izdevumi, Maķedonijas veselības ministrija tos ir iztulkojusi un uzstādījusi publiskās vietās, arī Latvijas PVO birojs ir izrādījis interesi par plakātu iztulkošanu.¹¹²

¹¹⁰ The United States Congress: Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994.

¹¹¹ United Kingdom Parliament: Violent Crime Reduction Bill; Her Majesty's Stationery Office; St. Clements House,;Norwich 2005.

¹¹² Department of Injuries and Violence Prevention: Annual Report 2003 [Internets] pieejams http://whqlibdoc.who.int/hq/2004/WHO_NMH_VIP_04.02.pdf [2009. gada 3. maijā]

Pēc autores domām, plakāti ir viens no efektīvākajiem veidiem, kā informēt sabiedrību par vardarbības problemātiku, izmantojot ierobežotus līdzekļus, turklāt ar plakātiem ir iespējams informēt lielāku sabiedrības daļu kā, piemēram, rīkojot seminārus vai citus pasākumus.

Svarīgi ir viest sabiedrībā apziņu, ka viņu drošība lielā mērā ir atkarīga no pašas sabiedrības. ASV Rotčesteras pilsētā ir kursi, kas saucas „Policija un iedzīvotāji – kopā pret noziedzību”, to uzdevums ir piesaistīt brīvprātīgos patrolēšanai ielās. Kā brīvprātīgie lielākoties tika piesaistīti studenti, kuriem par 90 stundu ilgu patrolēšanu tika apmaksātas mācības koledžā. Studenti pāros pa divi vai vairāk patrolēja ielās un ievērojot pārkāpumus vai iespējamās nepatikšanas ziņoja policijai. Tā kā šī sistēma izrādījās efektīva to ieviesa arī citās ASV pilsētās tajā skaitā Vašingtonā. Lai veicinātu cilvēku iesaistīšanos patrolēs policija regulāri veic dažādus pasākumus – ir ieviestas bezmaksas brokastis patrolētājiem, rīko pasākumus tikai patrolētājiem, kā arī masu popularizē patrolēšanu masu mēdijos, izsakot pateicības un uzsverot to nozīmi noziedzības novēršanā. Turklāt patrolēs sāk iesaistīt bezdarbniekus, par patrolēšanu piedāvājot atlīdzību, tādējādi uzlabojot bezdarbnieku materiālo stāvokli, vēl piedevām iesaistot antikriminālā darbībā vienu no kriminogēnākajām sabiedrības grupām.¹¹³

Pastāvošās ekonomiskās situācijas dēļ gan Latvijā nav iespējams piesaistīt bezdarbniekus šādām patrolēm, tomēr šādas patrolas varētu būt veids kā samazināt policijas izdevumus.

Novēršot kultūru un masu mēdiju ietekmi uz slepkavību izdarīšanu vajadzētu ņemt vērā, ka neefektīvi varētu izrādīties centieni tās ierobežot, autores prāt, šo ietekmējošo apstākli var pārvērst par vispārējo profilaktiskās iedarbības līdzekli, sadarbojoties ar kultūras un masu mēdiju pārstāvjiem, lai informētu sabiedrību.

Alkoholismu samazināt pielietojot vispārējās profilaktiskās iedarbības līdzekļus ir grūti, jo, kā norāda *Ralfs Englands* un *Donalds Tafts*, alkohols ir sabiedrībā ļoti iecienīts „izklaides” veids, no kā sabiedrība neatteiksies.¹¹⁴ Ir bijuši mēģinājumi aizliegt alkoholu, piemēram, ASV, taču kā zināms šis aizliegums noveda pie noziedzības pieauguma nevis samazināšanās, kā bija cerēts, alkoholu tirgoja nelegāli, attīstījās organizētā noziedzība un slepkavību skaits pieauga nevis samazinājās. Tāpēc vienīgais, ko valsts var darīt ir ierobežot alkohola tirdzniecību. Arī Latvijā pastāv ierobežojumi alkohola tirdzniecībai un lietošanai, kuru darbību var vērtēt kā samērā efektīvu. Taču lielākā problēma ir nelegālā alkohola

¹¹³ Иншаков С.М.: Зарубежная криминология; ЮНИТИ-ДАНА; Москва 2003; ст. 151 – 152.

¹¹⁴ England Ralph W.; Taft Donald R.: Criminology. Forth edition; The Macmillan Company; New York 1964.; p. 232.

tirdzniecība, kuras novēršanai valsts iestādēm būtu jāpiešķir lielākas pilnvaras pārbaudīt iespējamās tirdzniecības vietas, kā arī jāparedz bargāki sodi.

2. Specializētie profilaktiskās iedarbības līdzekļi

Ja ar vispārējiem profilaktiskās iedarbības līdzekļiem iedarbojas uz visu sabiedrību kopumā, tad ar speciālās iedarbības līdzekļiem iedarbojas uz konkrētām sabiedrības grupām, piemēram, jauniešiem, ieslodzītajiem vai riska grupām.

Kā jau no cēloņu apraksta noprotams – ir grupas, kurās pastāv daudz lielāks risks izdarīt slepkavību nekā citās, tie ir konkrētu sociālu grupu pārstāvji, alkoholiķi, bezdarbnieki. Ja tiek konstatēta riska faktoru iedarbība vajadzētu nodrošināt speciālistu iejaukšanos laikus. *Nensijas Allenas* rakstā „*Slapkavību atspoguļojums*” ir ievietota tabula, pēc kuras novērtē risku izdarīt slepkavību. 4. tabulā ir redzami šie kritēriji.¹¹⁵

4. tabula

Klimiskā īpašība	Zems risks	Vidējs risks	Liels risks
Ģimenes dzīve	Audzis labā stabilā ģimenē	Daži traucējumi ģimenē, zaudēts kāds no vecākiem vai audzis pie viena no vecākiem	Agri saskāries ar vardarbību, slikts vecāku paraugs
Citi nozīmīgi cilvēki	Vairāki uzticami draugi un ģimenes locekļi	Daži vai viens uzticams draugs vai ģimenes loceklis	Citu nozīmīgu cilvēku nav
Ikdienas aktivitātes	Padodas lielākā daļa aktivitāšu	Padodas dažas aktivitātes	Nekas nepadodas
Dzīves stils	Stabils	Diezgan stabils	Nestabils
Socioekonomiskais stāvoklis	Augsts	Vidējs	Zems
Nodarbinātība	Nodarbināts	Stabila nodarbinātības pagātne	Nenodarbināts
Izglītība (pārveidots attiecīgi Latvijas izglītības sistēmai)	Vidējā vai augstākā	Deviņu klašu izglītība	Izstājies no skolas pirms devītās klases pabeigšanas
Dzīves apstākļi	Dzīvo adekvātos apstākļos, tīra apkārtējā vide	Dzīvo pieņemamos apstākļos, dzīvesvieta var būt blīvi apdzīvota	Dzīvo sliktos apstākļos, pārapdzīvotā vietā, netīrībā
Izolēšanās no sabiedrības /	Labi satiek ar citiem, komunikabls	Reizēm izrāda vēlmi izolēties no	Ilgji bijis vientuļnieks,

¹¹⁵ Bruhns John, Donato Bruce L., Kutscher Austin H.: *The Human Side of Homicide*; Columbia University Press; New York 1982; p. 37 – 39.

izstumšana		sabiedrības, izjūt bezcerību	antisociāls, izjūt bezcerību un jūtas bezpalīdzīgs
Alkohols un narkotikas	Nedzērājs vai alkoholu lieto reti	Alkoholu lieto reti	Alkoholiķis
Psiholoģiskā palīdzība	Nav bijusi vajadzība pēc psiholoģiskās palīdzības	Ir bijusi sniegta psiholoģiskā palīdzība	Ir psihiatriskās hospitalizācijas vēsture
Trauksmes sajūta	Zema, labi kontrolē emocijas	Reizēm izjūt trauksmi	Bieži izjūt trauksmi
Depresija	Nav	Reizēm izrāda dažas depresijas pazīmes	Smaga un hroniska depresija
Pašnovērtējums	Labs	Parasti labs, bet brīžiem var būt grūtības samierināties ar kritiku	Hroniski zems pašnovērtējums
Naidīgums	Zems	Reizēm naidīgs	Agresīvs
Impulsu kontrole	Kontrolē	Reizēm rīkojas impulsīvi. Nav vardarbīgs	Izjūt vardarbības nepieciešamību
Rīcība stresa situācijās	Labi tiek galā ar stresu un citām ietekmēm	Parasti tiek galā ar stresa situācijām	Stresa situācijās rīkojas destruktīvi, sociāli nepieņemamos veidos
Dezorientācija / Dezorganizācija	Labi apzinās notiekošo	Lielākoties labi apzinās notiekošo	Bieži zaudē kontaktu ar realitāti
Resursu izmantošana	Adekvāti izmanto pieejamos resursus	Lielākoties adekvāti izmanto pieejamos resursus	Nespēj adekvāti izmantot pieejamos resursus
Iepriekšēji sodāmība	Nav	Ir bijis aizturēts vai arestēts, bet ne sodīts	Iepriekš sodīts
Iepriekšēji slepkavību mēģinājumi	Nav	Ir agresīvas uzvedības pieredze, bet nav izradījis slepkavības mēģinājumu	Ir bijuši
Slepkavību plāni	Nav	Ir bijušas domas par slepkavību, bet nav plānojis nevienu nogalināt	Biežas domas par slepkavības izdarīšanu, ar konkrētu plānu
Ieroču pieejamība	Nav – vismaz tādu, kurus uzskatītu par ieročiem	Ir – apzinās iespējamo ieroču esamību savā tuvumā, bet nedomā tos pielietot	Ir pieejami un plāno tos pielietot

Pēc šīs tabulas var noteikt iespējamo risku un sākt preventīvo darbu ar personu vēl pirms tā ir izdarījis slepkavību. Vērtējumam pēc šādiem kritērijiem noteikti vajadzētu pakļaut notiesātās personas.

Pasākumi ko veikt, lai šīs personas tomēr neizdarītu slepkavību var būt dažādi – gan tādi, kas attiecināmi uz konkrētu indivīdu (aprakstīti nākamajā apakšnodaļā), gan tādi, kas attiecināmi uz visu riska grupu kopumā. Piemēram, kā ļoti inovatīvu preventīvu pasākumu riska grupai var minēt ASV Vašingtonā, kur vardarbības mazināšanas nolūkā, pilsētas rajonos ar augstākajiem vardarbīgās noziedzības rādītājiem tika organizētas bezmaksas jogas nodarbības. Kā liecina statistika, laikā, kad bija pieejamas jogas nodarbības, vardarbīgās noziedzības līmenis samazinājās, bet pēc nodarbību pārtraukšanas atkal atgriezās iepriekšējā līmenī.¹¹⁶

Uz riska grupu var iedarboties arī ar mazāk inovatīviem paņēmieniem, piemēram, rīkot kursus, lai veicinātu šo personu nodarbinātību, kā arī izveidot atbalsta grupas agresīvajām personām.

Nozīmīgs apstāklis slepkavību prevencijā ir ne tikai iespējamo slepkavu riska grupas apzināšana, bet arī **iespējamo upuru apzināšana**. Pēc *Nensijas Allenas* domām īpašs risks kļūt par slepkavības upuri pastāv:

- 1) nevēlamas grūtniecības gadījumos;
- 2) bērniem, kuru vecāki ir piedzīvojuši traumatisku bērnību;
- 3) bandu locekļiem;
- 4) autostopotājiem, it sevišķi sievietēm, kas šādi pārvietojas vienas;
- 5) vientuļajiem cilvēkiem;
- 6) pensionāriem;
- 7) tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem un personām, kas saistītas ar likuma piemērošanu (policistiem, cietumsargiem, prokuroriem, tiesnešiem);
- 8) noziedzniekiem un ieslodzītajiem
- 9) personām, kas pretojas noziedzīgam nodarījumam (piemēram, izspiešanai)
- 10) narkomāniem;
- 11) cilvēkiem ar paaugstināta riska nodarbošanos – politiķiem, banku darbiniekiem, alkoholisko dzērienu veikalu darbiniekiem, benzīntanku darbiniekiem u.c. cilvēkiem, kas varētu būt pakļauti briesmām to atrašanās vietas un nodarbošanās dēļ.¹¹⁷

Apzinot iespējamus upurus ir iespējams izveidot jau konkrētus uz šīm grupām vērstus pasākumus, kas mazinātu viktimizācijas risku.

¹¹⁶ Иншаков С.М.: Зарубежная криминология; ЮНИТИ-ДАНА; Москва 2003; ст. 253.

¹¹⁷ Bruhns John, Donato Bruce L., Kutscher Austin H.: The Human Side of Homicide; Columbia University Press; New York 1982; p. 28.

Vies no nozīmīgiem darbības virzieniem riska grupu identificēšanā ir noteikt iespējamo pārkāpēju pēc iespējas agrākā vecumā. Un novērst potenciāli bīstamās iezīmes jau bērnos.

Nensija Allena savā rakstā par slepkavību novēršanu arī norāda, ka ir nepieciešamas psihologu konsultācijas skolas un pirmsskolas vecuma bērniem, it īpaši bērniem no rajoniem ar augstu noziedzību. Kā pamatu tam viņa min to, ka negatīvā uzvedība ir jānovērš pirms tā nostiprinās.¹¹⁸

Arī *Ralfs Englands* un *Donalds Tafts* apraksta uz bērniem vērsto prevenciju. Viņi apskata ASV izveidotās bērnu vadības klīnikas (Child Guidance Clinics), kas:

- 1) palīdz noteikt riska grupu;
- 2) palīdz nevēlamās uzvedības novēršanā vai atrod iestādes, kas to varētu izdarīt;
- 3) informē un iesaistīta citas institūcijas un iestādes, kas varētu palīdzēt bērnu uzvedības problēmu risināšanā;
- 4) organizē speciālistu apmācību.¹¹⁹

Pēc autores domām, psihologu konsultācijas bērniem ir viens no nozīmīgākajiem prevencijas pasākumiem, jo tas ne tikai novērš noziedzību, bet arī ir spējīgs uzlabot cilvēku dzīves kvalitāti.

Psihologu konsultācijas tik agrā vecumā ir nepieciešamas, jo tieši bērnībā sāk veidoties psihopātijas un tādas nevēlamas parādības kā cietsirdība pret dzīvniekiem un arsonisms, kas var novest pie nopietnāku noziegumu izdarīšanas nākotnē. Bieži vien vecāki šādas iezīmes var nepamanīt.

Gandrīz katrā skolā Latvijā ir psihologs, tāpēc autores priekšlikums ir papildus medicīniskajām pārbaudēm, ko veic skolās ieviest arī psiholoģisko pārbaudi, pirms tam, protams, informējot vecākus un novēršot sabiedrībā valdošos stereotipus, kas saistīti ar psihologu konsultācijām.

Bērni jāaizsargā arī kā viena no sabiedrības visvieglāk viktimizējamām grupām. Latvijā ir pieejams Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas uzticības tālrunis bērniem un pusaudžiem, pa kuru var ziņot par vardarbību atbildīgajām valsts iestādēm. Centrs "Dardedze" savukārt piedāvā programmu no vardarbības cietušiem bērniem un viņu ģimenēm, kā arī veic preventīvos pasākumus – piedāvā preventīvās programmas pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērniem, pusaudžiem un vecākiem¹²⁰. Taču šīm programmām ir jāpiesakās, tātad tas

¹¹⁸ Ibid. p. 29.

¹¹⁹ England Ralph W.; Taft Donald R.: *Criminology*. Forth edition; The Macmillan Company; New York 1964.; p. 524 - 525.

¹²⁰ Centra „Dardedze” mājaslapa [internets] pieejams http://www.centrsdardedze.lv/lat/darbibas_virzieni2/ [2009. gada 28. aprīlī.]

nav obligātas, pēc autores domām, tās būtu daudz efektīvākas, ja būtu obligātas un valsts apmaksātas.

Arī sievietes, kuras cieš no vardarbības ir jāaizsargā no vardarbības ģimenē, kas var beigties ar slepkavību – pēc PVO datiem apmēram 70% no nogalinātajām sievietēm ir nogalinājuši to dzīvesbiedri. Latvijā pastāv krīzes centri, kas specializējas tieši palīdzībā sievietēm, kas cieš no vardarbības, piemēram, biedrība „Resursu centrs sievietēm „Marta”” īsteno projektu „Juridiskā palīdzība sievietēm, kuras cieš no vardarbības ģimenē”¹²¹, tas piedāvā sniedzot bezmaksas juridisko un psihologa palīdzību ģimenes vardarbībā cietušajām sievietēm. Projekta interneta mājaslapā ir pieejama informācija kā rīkoties vardarbības gadījumā, kā arī to vietu uzskaitījums, kur ir iespējams vērsties pēc palīdzības vardarbības gadījumā. Latvijā ir apmēram 20 patversmes, krīzes un atbalsta centri, kuros var griezties sievietes, kas cietušas no vardarbības.

3. Individuālie profilaktiskās iedarbības līdzekļi

Kā individuālo profilaktiskās iedarbības līdzekli, kas vērsts uz noziedznieku vai riska grupu var minēt psiholoģiskā biopsiju. Psiholoģiskā Biopsija ir procedūra, kas vērsta uz noziedznieku, lai labāk izprastu slepkavības dinamiku, ne tikai no slepkavas, bet arī no slepkavas piederīgo skatupunkta.¹²² Taču šo procedūru var pārveidot tā, lai psihologi to var izmantot strādājot ar personām, kurām ir risks izdarīt slepkavību.

Ļoti bieži personas, kas jau agrāk izdarījušas noziegumus un izcietušas sodu atkal izdara noziedzīgus nodarījumus un kļūst par recidīvistiem. Ir dažādas metodes ko izmanto lai novērstu recidīvismu. Iespējams pati senākā ir nodarīt noziedzniekam sāpes un tādejādi novērst vēlmi atkal izdarīt noziedzīgus nodarījumus, tā, protams, ir socioloģiski un psiholoģiski nepamatota metode. Vēl kā metode tika izmantota noziedznieka pilnīga izolēšana no apkārtējiem, lai noziedznieks apdomātu izdarīto un nonāktu pie secinājuma, ka rīkojies nepareizi, taču šī metode noved pie degradācijas, jo cilvēks nekontaktējas ar citiem. Trešā vēsturiski izmantotā metode ir moralizēšana – noziedznieka pārliecināšana, pamācīšana un apelēšana pie reliģijas, valsts vai noziedznieka paša ģimenes. Ceturtā metode bija piespiest noziedznieku dot solījumu, tādejādi tika pieņemts, ka noziedznieks mainās jau pieņemot lēmumu. Piektā metode bija balstīta uz nevis vienu paņēmienu, bet vairāku paņēmienu

¹²¹ Projekta „Juridiskā palīdzība sievietēm, kuras cieš no vardarbības ģimenē” mājaslapa [Internets] pieejams <http://www.pretvardarbibu.lv/index.php> [2009. gada 28. aprīlī.]

¹²² Bruhns John, Donato Bruce L., Kutscher Austin H.: *The Human Side of Homicide*; Columbia University Press; New York 1982; p. 36

kopumu – darbu cietumā, stingru cietuma disciplīnu un konstantu noziedznieka novērošanu, kas rezultējās labu paradumu ieaudzinašanā.¹²³

Mūsdienās ir ieviestas jaunas metodes, piemēram, grupas metode, kas balstās uz uzskatu, ka noziedzīgā uzvedība ir saistīta ar grupu ar kuru indivīds sevi saista. Tās mērķis ir panākt, ka noziedznieks vēlas sevi saistīt ar citu grupu, kas savukārt to ietekmēs pozitīvi. Tā nosaka, ka jo pievilcīgāka šī grupa šķiet noziedzniekam, jo lielāka ir tās ietekme uz noziedznieku. Kā arī, jo prestižāki šīs grupas locekļi šķiet noziedzniekam, jo lielāka ietekme tai būs uz noziedznieku.¹²⁴ Šādu pieeju izmanto ne tikai probācijā, bet arī no narkotikām atkarīgajiem. Pēc autores domām, šo metodi varētu izmantot arī vardarbības subkultūras pārstāvjiem, lai novērstu to saistību ar nevēlamo subkultūru un pievērstu tos sabiedrībai derīgai personu grupai.

Psiholoģiskā autopsija ir procedūra, ko izstrādājis *Edvīns Šneidmans*, tā orientēta uz upura precīzu nāves apstākļu noskaidrošanu. Nāves apstākļi tiek noskaidroti runājot ar upura tuviniekiem, draugiem un paziņām, lai rekonstruētu upura dzīves veidu, domas un uzvedību, lai efektīvāk noskaidrotu, kāda ir iespējamā šo faktu saistība ar upura nāvi.¹²⁵ Psiholoģiskajā autopsijā iegūto informāciju var izmantot, lai novērstu bīstamas situācijas atkārtotu veidošanos citos gadījumos un ievāktu informāciju par upuri.

Iespējamiem upuriem arī jāinformē, kā rīkoties, lai novērstu viktimizācijas risku, un kā rīkoties uzbrukuma gadījumā. Lai izvairītos no viktimizācijas riska personai:

- 1) jāturas pēc iespējas tālāk no šaujamerociem (neiegādāties, pēc iespējas izvairīties no cilvēkiem, kam pieder šaujamerocis);
- 2) jāizvairās no rajoniem ar augstu noziedzības līmeni;
- 3) jāizvairās no potenciāli bīstamām personām vai situācijām;
- 4) nedrīkst pārvietoties ar autostopiem vai uzņemt automašīnā autostopotājus;
- 5) naktīs neatrasties uz ielas vienam;
- 6) nēsāt līdzī svilpi;
- 7) neprovocēt apkārtējos, vienmēr pieļaut, ka persona var ātri kļūt agresīva vai būt apbruņota;
- 8) nepakļauties provokācijām;
- 9) neatstāt vērtīgas lietas redzamās vietās, līdzīgi ņemt tikai tik naudas, cik nepieciešams;
- 10) vienmēr aizslēgt savas mājas, dzīvokļa vai automašīnas durvis;

¹²³ Cressey Donald R.; Sutherland Edwin H.: *Criminology*, Ninth Edition; J. B. Lippincott Company; Philadelphia 1974.; p. 612 – 613.

¹²⁴ Ibid. p. 618 – 620.

¹²⁵ Bruhns John, Donato Bruce L., Kutscher Austin H.: *The Human Side of Homicide*; Columbia University Press; New York 1982; p. 36.

- 11) uzzināt vietējā policijas iecirkņa atrašanās vietu;
- 12) saglabāt policijas telefona numuru savā telefonā;
- 13) ievērot piesardzību novietojot informāciju uz ziņojumu dēļiem, internetā vai citā publiski pieejamā vietā.¹²⁶

Uzbrukuma gadījumā:

- 1) saglabāt mieru (ir iespēja, ka noziedznieks neuzbruks, ja persona paliks mierīga un pārlicināta);
- 2) bēgt, kliegt vai izmantot svilpi, ja tāda ir pieejama;
- 3) nekādā gadījumā nepretoties laupīšanai;
- 4) iegaumēt uzbrucēja izskatu un ziņot par to policijai;
- 5) paš aizsardzību izmantot tikai kā pēdējo līdzekli.¹²⁷

Arī paš aizsardzības pasniedzējs *Sergejs Meļņikovs* apgalvo, ka paš aizsardzība sākas ar izvairīšanos no bīstamām situācijām un piebilst, ka paš aizsardzības mērķis nav atbildēt uzbrucējam ar agresīvu rīcību un daudz efektīvāk var izrādīties nevis apgūt cīņas paņēmienus, bet vienkārši iemācīties pareizi attaisīt durvis (bieži uzbrucēji par savu nodomu īstenošanas vietu izvēlas tieši daudzdzīvokļu māju kāpņutelpas).

Individuālajiem profilaktiskās iedarbības līdzekļi ir arī efektīvākie strādājot ar no alkohola atkarīgajiem, jo izvēlēties ārstēties no alkoholisma ir jāizvēlas pašai personai. Nav iespējams cilvēku izārstēt no alkoholisma, tā lai viņš varētu turpināt lietot alkoholu tā, kā to dara cilvēki, kas nav alkoholiķi (piemēram, svētkos). Lai izārstētu alkoholismu cilvēkam pilnīgi jāatsakās no alkohola. Ārstēšanās ir pilnīgi atkarīga no pacienta – tam ir jāapzinās sava problēma un tas, ka ir iespējams izārstēt alkoholismu.

Ir dažādas metodes kā ārstēt alkoholismu:

- 1) alkoholisma ārstēšana iedvešot pacientam riebumu pret alkoholu – parasti pacientam iedod kaut ko, kas izraisītu nelabumu savienojumā ar alkoholu. Šī metode ir diezgan dārga, jo parasti prasa pacientu ievietot slimnīcā, turklāt bieži vien efekts nav noturīgs un tā ir jāatkārto.
- 2) Alkoholisma ārstēšana ar psihoterapiju – parasti tajā mēģina atrisināt problēmas, kas izraisa alkoholismu, tā balstās uz teoriju, ka alkoholismu izraisa dziļākas problēmas pacienta dzīvē.
- 3) Anonīmo alkoholiķu programmas, kas izveidojušās ASV ap 1934 gadu. Tā ir viena no efektīvākajām programmām alkoholisma ārstēšanai – apmēram 75% gadījumu tā izrādās efektīva. Šīs programmas parasti veido kā grupu terapiju,

¹²⁶ Bruhns John, Donato Bruce L., Kutscher Austin H.: *The Human Side of Homicide*; Columbia University Press; New York 1982; p. 32.

¹²⁷ Ibid.

tās sastāv no apmēram 12 soļiem, tajā skaitā apzināšanās, ka persona ir alkoholiķis un ka pat vienu reizi iedzerot alkohols atsāksies, daudzas programmas ietver arī pastiprinātu pievēršanos reliģijai. ASV šīs terapijas tiek izmantotas arī cietumos un rezultāti pierāda, ka tās ir veiksmīgas.¹²⁸

Narkotiku atkarības novēršana. Ja alkoholismu ir iespējams diezgan efektīvi novērst ietekmējot pašu alkoholiķi, tad ar no narkotikām atkarīgajiem ir grūtāk, jo ir ļoti augsts procents to, kas pat pēc ārstēšanas atsāk lietot narkotikas. Tāpēc vienīgā iespēja, kā samazināt narkotiku izplatību ir stingrāk vērsties pret narkotiku izplatītājiem. Taču strādājot ar narkomāniem izmanto tās pašas metodes, ko izmanto ārstējot alkoholismu – psihoterapiju un grupu terapiju.

4. Institūcijas, kas nodarbojas ar noziedzības novēršanu Latvijā.

Latvijā ir virkne institūciju, kas nodarbojas noziedzības novēršanu, apakšnodaļā autore apkopoja ziņas par institūcijām, kas viņasprāt ir tieši iesaistītas slepkavību novēršanā.

Latvijā ir izveidota **Noziedzības novēršanas padome**, kuras nolikums nosaka, ka noziedzības novēršanas padome ir koordinējoša institūcija, kuras darbības mērķis ir koordinēt un pilnveidot valsts institūciju darbību noziedzības (tai skaitā korupcijas un organizētās noziedzības) novēršanā un apkarošanā un tās funkcijas ir:

- 1) koordinēt noziedzības novēršanas stratēģijas izstrādi un pārraudzīt tās īstenošanu;
- 2) koordinēt un pilnveidot valsts institūciju darbību noziedzības novēršanā un apkarošanā, lai veicinātu minēto darbību efektivitāti;
- 3) izskatīt priekšlikumus par normatīvo aktu projektu izstrādi noziedzības novēršanas un apkarošanas jomā un pieņemt lēmumu par attiecīgā normatīvā akta projekta virzību;
- 4) ja nepieciešams, organizēt noziedzības cēloņu kriminoloģisko izpēti, prognozēt iespējamās nelabvēlīgās sekas un apstākļus, kā arī plānot to novēršanu;
- 5) īstenojot Eiropas Savienības kopējo tieslietu un iekšlietu politiku, koordinēt Latvijas tiesībsardzības institūciju darbību cīņā pret noziedzību (īpaši — pret korupciju un organizēto noziedzību);

¹²⁸ England Ralph W.; Taft Donald R.: Criminology. Forth edition; The Macmillan Company; New York 1964.; p. 232 – 234.

- 6) veicināt sabiedrības iesaistīšanos noziedzības (īpaši — korupcijas un organizētās noziedzības) novēršanā.¹²⁹

Noziedzības novēršanas padome sastāv no Ministru prezidenta (padomes priekšsēdētāja), tieslietu ministra, iekšlietu ministra, finanšu ministra, labklājības ministra, izglītības un zinātnes ministra, ģenerālprokurora, augstākās tiesas priekšsēdētāja, valsts kontroliera, Latvijas bankas prezidenta un finanšu un kapitāla tirgus komisijas priekšsēdētāja.¹³⁰

Arī **Valsts policijas** uzdevumos ir minēta noziedzības novēršana:

- 1) garantēt personu un sabiedrības drošību,
- 2) novērst noziedzīgus nodarījumus un citus likumpārkāpumus,
- 3) atklāt noziedzīgus nodarījumus, meklēt personas, kas tos izdarījušas,
- 4) likumā noteiktajā kārtībā sniegt palīdzību personām, iestādēm, uzņēmumiem un organizācijām to tiesību aizsardzībā un ar likumu noteikto pienākumu realizācijā,
- 5) savas kompetences ietvaros izpildīt administratīvos sodus un kriminālsodus.¹³¹

Probācijas dienesta funkcijas arī nosaka preventīvu pasākumu veikšanu:

- 1) sniegt izvērtēšanas ziņojumu par probācijas klientu;
- 2) organizēt sociālās uzvedības korekcijas programmu izveidi un nodrošināt preventīvo pasākumu izpildi;
- 3) īstenot kriminālsoda - piespiedu darbs - izpildi;
- 4) īstenot sabiedriskā darba nepilngadīgajiem izpildi;
- 5) pārbaudes laikā uzraudzīt personas, pret kurām izbeigta krimināllieta, tās nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības;
- 6) sadarboties ar brīvības atņemšanas iestādēm, sagatavot personas atbrīvošanai no brīvības atņemšanas soda izciešanas;
- 7) uzraudzīt personas, kas notiesātas nosacīti un pirms termiņa nosacīti atbrīvotas no brīvības atņemšanas iestādēm;
- 8) sniegt postpenitenciāro palīdzību no brīvības atņemšanas iestādēm atbrīvotajām personām;
- 9) nodrošināt iespēju cietušajam un probācijas klientam brīvprātīgi iesaistīties izlīguma ar starpnieka palīdzību procesā.

Kā arī Krimināllikumā ir noteikts, ka „soda mērķis ir vainīgo personu sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus

¹²⁹ Noziedzības novēršanas padomes nolikums: Ministru kabineta noteikumi Nr.42.; *Latvijas Vēstnesis*, 2004. gada 23. janvāris, Nr. 12 /2960, 1 – 2. punkts.

¹³⁰ Turpat 5. punkts.

¹³¹ Valsts Policija: 2004. gada publiskais pārskats.

un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas”¹³², tas nozīmē, ka arī **tiesnesis** piespriežot sodu un **prokurors** sastādot priekšrakstu par sodu savā ziņā veic preventīvu pasākumu.

Savā ziņā ar netiešu slepkavību novēršanu nodarbojas arī citas iekšlietu ministrijas, tieslietu ministrijas un aizsardzības ministrijas institūcijas. Kā arī nevalstiskās organizācijas – PVO, kas ir veikusi nozīmīgu preventīvo darbu vardarbības prevencijai.

Ir arī virkne citu valsts iestāžu, kas veic noziedzības novēršanu, piemēram, Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs, bet tās autore šajā nodaļā neapskata, jo šīm institūcijām nav tiešs sakars ar slepkavību novēršanu.

Lai arī ar noziedzības novēršanu nodarbojas daudzas iestādes un tai ir izveidota padome, noziedzības novēršanas sistēma Latvijā, pēc autores domām, ir ļoti sadrumstalota, tāpēc arī ne pārāk efektīva.

Slepkavību novēršanai valstī nav pievērsta īpaša uzmanība, kā tas ir, piemēram, ar organizēto noziedzību, kuras novēršanai pat ir sastādīta programma - *Organizētās noziedzības novēršanas, apkarošanas un samazināšanas valsts programma 2006.-2010.gadam*. To var izskaidrot ar to, ka slepkavības parasti sastāda pavisam mazu daļu no valstī reģistrētās noziedzības, bet organizētā noziedzība, jau no neatkarības atjaunošanas ir tiesībsargājošo institūciju uzmanības centrā.

Rezumējot var teikt, ka slepkavību ietekmējošo apstākļu novēršana, tāpat kā citi preventīvie pasākumi, prasa lielu līdzekļu ieguldīšanu, taču šobrīd pastāvošās ekonomiskās situācijas dēļ nav iespējams šos līdzekļus atvēlēt, jo to nepietiek jau valsts pamatfunkciju pildīšanai, tāpēc nav iespējams veikt nozīmīgus preventīvos pasākumus slepkavību ekonomisko ietekmējošo apstākļu novēršanai.

Tāpēc dārgu uz sabiedrību vērstu preventīvo pasākumu vietā vajadzētu izmantot salīdzinoši lētākus, bet tajā pašā laikā tikpat efektīvus pasākumus – sabiedriskās vietās izvietot informatīvos plakātus, brošūras, materiālus, kas pieejami sabiedrībai, bet neprasa lielu līdzekļu ieguldīšanu.

Ir nepieciešams sadarboties ar masu mēdiem, piemēram, lai popularizētu specializētos un individuālos profilaktiskās iedarbības līdzekļus, kas bieži nav pietiekami efektīvi, tādēļ, ka sabiedrība par to esamību nav pietiekami informēta.

¹³² Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. gada 8. jūlijs, Nr. 199/200; 35. panta 2. daļa

KOPSAVILKUMS

1. Slepkavību kriminoloģiskās izpētes aspektus var iedalīt trijās grupās: galvenajā grupā slepkavības kriminoloģiskajā izpētē pētītie aspekti, un no šīs grupas kā aspekti atsevišķi izdalāmi slepkavību ietekmējošie apstākļi un to novēršana.
2. Slepkavība kriminoloģijā tiek apskatīta daudz plašāk kā krimināltiesībās. Tā tiek apskatīta gan kā noziedzīgs nodarījums, gan kā process sabiedrībā ko veido dažādi apstākļi.
3. Kriminoloģiskajā slepkavību izpētē mēdz izmantot dažādu slepkavību klasifikāciju atkarībā no pētījuma objekta.
4. Slepkavību skaitam Latvijā pēdējos gados ir tendence samazināties, tomēr visvairāk reģistrēto slepkavību vēl jo projām ir Rīgā un Rīgas rajonā, ko var izskaidrot ar urbanizāciju un apdzīvotības blīvumu, kas ir lielāks kā citviet Latvijā.
5. Latvijā novērojama tendence, ka visvairāk personu tiek notiesātas pēc *Krimināllikuma* 117. panta – par slepkavību pastiprinošos apstākļos, kā arī daudzi notiesātie bijuši agrāk sodīti, turklāt pēc šī panta bieži notiesāti nepilngadīgie.
6. Policija pastiprināti pievērš uzmanību slepkavībām, kas saistītas ar organizēto noziedzību, kaut arī lielākā daļa slepkavību notiek sadzīvisku iemeslu dēļ – tātad sadzīvē.
7. Pieejamā statistika par valstī veiktajām slepkavībām ir nepilnīga, tai vajadzētu būt dažādākai, piemēram, ietverot statistiskos datus par upuru sociāli demogrāfisko stāvokli. Par piemēru var ņemt ASV Federālā izmeklēšanas biroja apkopoto statistiku.
8. 2003. gadā Latvija, pēc izdarīto slepkavību skaita uz 1000 iedzīvotājiem, ierindojās 8. vietā pasaulē ar 0,10393 slepkavībām uz 1000 iedzīvotājiem.
9. Slepkavību izdarījušo personu raksturo psiholoģiskas, sociālas un sociāli demogrāfiskas pazīmes. Nav zinātnisku pierādījumu, ka raksturojošas varētu būt arī bioloģiskās pazīmes.
10. Slepkavību izdarījušās personas bieži cieš no psiholoģiskiem traucējumiem – psihozēm vai psihopātijām, kuras var pastiprināt vai izraisīt apreibinošo vielu lietošana.
11. Slepkavas vidējais vecums Latvijā ir 30 – 49 gadus vecs, kas varētu atbilst arī vidējam vecumam sabiedrībā. Vēl vecuma ziņā ir vērojama tendence, ka smagākas slepkavības, proti, *Krimināllikuma* 117. pantā paredzētās, izdara gados jaunāki cilvēki.
12. Vīrieši procentuāli izdara vairāk slepkavību nekā sievietes, vislielākais par slepkavību notiesāto sieviešu skaits ir bijis 1996. gadā.
13. Slepkavības ir izteikti saistītas ar sociālo grupu, slepkavības visbiežāk izdara trūcīgie, neizglītotie un bezdarbnieki. Jo zemāka sociālā grupa, jo lielāka iespēja, ka persona izdarīs slepkavību un jo augstāka sociālā grupa, jo mazāka iespēja, ka persona izdarīs slepkavību.

14. Lielākā daļa slepkavību notiek starp savstarpēji pazīstamiem cilvēkiem, nevis svešiniekiem, turklāt bieži vien upuris ir izprovocējis slepkavu.
15. Kā slepkavību kriminoloģiskās apskates aspekts jāapskata ne tikai upuru un slepkavas attiecības, bet arī netiešie upuri.
16. Slepkavību ietekmējošos apstākļus var sagrupēt kopējos slepkavību ietekmējošos apstākļos un speciālajos slepkavību ietekmējošos apstākļos. Kā kopējie slepkavību ietekmējošie apstākļi apskatāmi sociālie un sociāli ekonomiskie ietekmējošie apstākļi. Kā specifiskie ietekmējošie apstākļi savukārt apskatāmi apstākļi, kas var ietekmēt konkrētu indivīdu uz slepkavības izdarīšanu.
17. Vērtējot sociālos slepkavību ietekmējošos apstākļus var secināt, ka kultūrā pastāv tendence popularizēt vardarbību un atspoguļot slepkavas un slepkavības pozitīvākā skatījumā nekā tas ir pieļaujams. Masu mēdijos turpretī slepkavības atspoguļo sabiedrību iebiedējošā veidā, turklāt ziņas par skandalozām slepkavībām ir neatņemama masu mēdiju sastāvdaļa. Taču sociālo ietekmējošo apstākļu darbība nav viennozīmīga, dažus no tiem var izmantot arī slepkavību preventīvo pasākumu popularizēšanai.
18. Var izdalīt trīs sociāli ekonomiskos ietekmējošos apstākļus – nabadzību, bezdarbu, ekonomisko lejupslīdi. Slepkavību skaitu viennozīmīgi visnegatīvāk ietekmē bezdarbs.
19. Sabiedrība ir informēta, ka noziedzības līmenis ir pieaudzis, bet nav informēta par to kā sevi aizsargāt, tas var izraisīt nepareizu aizsardzības metožu pielietošanu.
20. Slepkavību ietekmējošo apstākļu novēršana, tāpat kā citi preventīvie pasākumi, prasa lielu līdzekļu ieguldīšanu, taču šobrīd pastāvošās ekonomiskās situācijas dēļ nav iespējams šos līdzekļus atvēlēt, jo to nepietiek jau valsts pamatfunkciju pildīšanai, tāpēc nav iespējams veikt nozīmīgus preventīvos pasākumus slepkavību ekonomisko ietekmējošo apstākļu novēršanai.
21. Izvirzītā hipotēze ir daļēji apstiprināta – lai gan ir pieejams salīdzinoši daudz informācijas un veikti daudzi pētījumi par slepkavību izdarījušo personu un slepkavību veicinošajiem apstākļiem, bet ir maz informācijas un pētījumu par vienu no svarīgākajiem slepkavību kriminoloģiskās izpētes aspektiem – slepkavību veicinošo apstākļu novēršanu, lai gan slepkavību novēršana ir slepkavību kriminoloģiskās izpētes mērķis.

Priekšlikumi

1. Ievākt daudzveidīgākus statistiskos datus par slepkavībām.
2. Izveidot atbalsta grupas un institūcijas, kur slepkavību netieši upuri var saņemt palīdzību.

3. Papildus medicīniskajām pārbaudēm, ko veic skolās ieviest arī psiholoģisko pārbaudi, jo šāda pārbaude ir ne tikai preventīvs pasākums, bet arī ir spējīga uzlabot cilvēku dzīves kvalitāti.
4. Informatīvās programmas par vardarbības novēršanu ieviest kā obligātas skolās un pirmsskolas izglītības iestādēs.
5. Dārgu uz sabiedrību vērstu preventīvo pasākumu vietā vajadzētu izmantot salīdzinoši lētākus, bet tajā pašā laikā tikpat efektīvus pasākumus – sabiedriskās vietās izvietot informatīvos plakātus, brošūras, materiālus, kas pieejami sabiedrībai, bet neprasa lielu līdzekļu ieguldīšanu. Šim mērķim var izmantot iztulkotus Pasaules Veselības organizācijas izveidotos plakātus par vardarbības problemātiku.
6. Ir nepieciešams sadarboties ar masu mēdiem, piemēram, lai popularizētu specializētos un individuālos profilaktiskās iedarbības līdzekļus, kas bieži nav pietiekami efektīvi, tādēļ, ka sabiedrība par to esamību nav pietiekami informēta.

ANNOTATION

In the work 'Aspects of Criminological Research of Murder' author gathered and examined the aspects that are significant in criminological research of murder, such as the legal definition of murder, murder classification, personality of the offender, victims of murder, circumstances that affect possibility of committing murder and the prevention of these circumstances.

Author found that some of these aspects are less studied than others, for example there have been done wide research on personality of the offender and circumstances, which affect possibility of committing murder. But there are few materials on prevention of circumstances that affect possibility of committing murder, which is one of the most relevant aspects of criminological research of murder, because the research of murder is directed to prevent act of murder.

Also author pointed out propositions that could make criminological research of murder more effective. For example, suggested to gather more statistical material about murder, and pointed out the ways in which murder prevention could be made more effective.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS

Literatūra

1. Autoru kolektīvs: Kriminoloģija: mācību grāmata, papildināts izdevums; SIA „Nordik”, Rīga 2004.
2. Krastiņš U.: Noziedzīgs nodarījums: Mācību grāmata; tiesu namu aģentūra, Rīga 2000.
3. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A.: Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. grāmata. Sevišķā daļa. AFS; Rīga 2007.
4. Krastiņš U., V. Liholaja, A. Niedre: Krimināltiesības. Vispārīgā un sevišķā daļa: Mācību grāmata. Papildinātais izdevums. Tiesu namu aģentūra, Rīga 2001.
5. Mežulis D.: Krimināltiesības shēmās. Sevišķā daļa; Zvaigzne ABC, Rīga 2001.
6. Mincs P.: Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V. Liholajas komentāriem; Tiesu namu aģentūra, Rīga 2005.
7. Andrews D. A.; Bonta James: The Psychology of Criminal Conduct, second edition; Anderson Publishing Co.; Cincinnati 1998.
8. Bartol A. M.; Bartol C. R.: Current Perspectives in Forensic Psychology and Criminal Justice; SAGE Publications; London 2006.
9. Beirne Piers; Messerschmidt James: Criminology; Harcourt Bruce Jovanovich Collage Publishers; [b.v.] 1991.
10. Bernard Thomas J.; Vold George B.: Theoretical Criminology, third edition; Oxford University press 1986.
11. Bruhns John, Donato Bruce L., Kutscher Austin H.: The Human Side of Homicide; Columbia University Press; New York 1982.
12. Burgess Allen G.; Burgess Ann; Douglas John E.; Ressler Robert K.: Crime Classification Manual, Second Edition; Jossey Bass; San Francisco 2006.
13. Conklin John E.: Criminology; Macmillan Publishing Co.; New York 1981.
14. Cressey Donald R.; Sutherland Edwin H.: Criminology, Ninth Edition; J. B. Lippincott Company; Philadelphia 1974.
15. Daly Martin; Wilson Margo: Homicide; Aldine de Gruyter; New York 1988.
16. England Ralph W.; Taft Donald R.: Criminology. Forth edition; The Macmillan Company; New York 1964.

17. Gibson Don C.: Society, Crime, and Criminal Behaviour; Prentice – Hall Inc., New Jersey 1987.
18. Godwin Grover Maurice: Hunting serial predators; CRC Press, New York 2000.
19. Goode Erich: Deviant Behavior, Second Edition; Prentice-Hall Inc.; Englewood Cliffs, New Jersey, 1984
20. Halle C., Hayward K.; Wahidin A.; Wincup E.: Criminology; Oxford University Press; New York 2005.
21. Kelleher C.L; Kelleher Michael D.: Murder Most Rare, the Female Serial Killer; Praeger Publishers; Westport 1998.
22. Maguire Mike; Morgan Rod; Reiner Robert: The Oxford Handbook of Criminology, second edition; Clarendon Press; Oxford 1997.
23. Schmalleger Frank: Criminology Today Third Edition; Pearson Education, Inc.; New Jersey 2004.
24. Vronsky Peter: Female Serial Killers. How and Why Women Become Monsters; Berkley Books; New York 2007.
25. Богущ Т. И., Кузнецова Н.Ф.: Криминология: учебное пособие; Проспект 2006.
26. Иншаков С.М.: Зарубежная криминология; ЮНИТИ-ДАНА; Москва 2003.
27. Department of Injuries and Violence Prevention: Annual Report 2003 [Internets] pieejams http://whqlibdoc.who.int/hq/2004/WHO_NMH_VIP_04.02.pdf [2009. gada 3. maijā.]
28. Centra „Dardedze” mājaslapa [Internets] pieejams: http://www.centrsdardedze.lv/lat/darbibas_virzieni2/ [2009. gada 28. aprīlī.]
29. Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes mājas lapa [Internets] pieejams: <http://www.csb.gov.lv/> [2008. gada 28. aprīlī]
30. Projekta „Juridiskā palīdzība sievietēm, kuras cieš no vardarbības ģimenē” mājaslapa [Internets] pieejams <http://www.pretvardarbibu.lv/index.php> [2009. gada 28. aprīlī.]
31. Tiesu administrācija: Notiesāto personu skaits 2006 – 2008. gadā [Internets] pieejams: <http://www.ta.gov.lv/index.php/lv/29/58/243/index.html> [2009. gada 29. aprīlī.]
32. Valsts policija: 2001. – 2007.gada publiskie pārskati [Internets] pieejams: <http://www.vp.gov.lv/?sadala=189> [2009. gada 29. aprīlī.]
33. Valsts policija: Valsts policijas darbības rezultāti 2008. gadā [Internets] pieejams <http://www.vp.gov.lv/?sadala=189> [2009. gada 29. aprīlī.]
34. Valsts probācijas dienesta mājaslapa [Internets] pieejams: <http://www.probacija.lv/page/10> [2009. gada 15. maijā.]

35. Federal Bureau of Investigation Homepage [Internets] pieejams: http://www.fbi.gov/ucr/05cius/offenses/violent_crime/murder_homicide.html [2008. gada 2. decembrī]
36. NationMaster [internets] pieejams: <http://www.nationmaster.com/red/graph/crime-murders&int=-1> [2009. gada 23. aprīlī]
37. Victims of Homicide [Internets] pieejams: <http://www.victimsofhomicide.ca/index.html> [2009. gada 1. aprīlī.]
38. World Health Organization homepage [Internets] pieejams: <http://www.who.int/en/> [2009. gada 24. aprīlī.]

Normatīvie akti

1. Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. gada 8. jūlijs, Nr. 199/200
2. Noziedzības novēršanas padomes nolikums: Ministru kabineta noteikumi Nr.42.; *Latvijas Vēstnesis*, 2004. gada 23. janvāris, Nr. 12 /2960.
3. The United States Congress: Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994.
4. United Kingdom Parliament: Violent Crime Reduction Bill; Her Majesty's Stationery Office, St. Clements House, Norwich 2005.

Apliecinu, ka bakalaura darbu esmu uzrakstījusi patstāvīgi, izmantojot darbā norādītos avotus, un darbs nav plaģiāts.

/Darba autora paraksts, datums/

Bakalaura darbs aizstāvēts:

Bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

2009.gada ____ . _____

un novērtēts ar atzīmi _____

Komisijas priekšsēdētājs _____